

Mirko Bulat

NALAZI TERRA SIGILLATE NA DONJOGRADSKOM PRISTANIŠTU U OSIJEKU 1961. GODINE

U radu »Nalazi s donjogradskog Pristaništa u Osijeku« u Osječkom zborniku XVI/1977,¹ objavljen je veći dio nalaza koji su otkriveni prilikom nadzora nad građevinskim radovima kod prokopavanja usjeka za zavoj spojne ceste od blizu sjevernog kraja Miljanovićeve ulice prema skladištima »Tranzita« na nižoj dravskoj terasi. U tom članku opisane su i neobične okolnosti pod kojima su obavljani ti radovi, dok se nalazi terra sigillate (osim italske), radi prevelikog obima rada, tada nisu mogli obraditi. U ovom radu obrađujemo te, ranije izostavljene nalaze, uz napomenu da, za razliku od naprijed spomenute italske sigillate, koja je nađena u latenskim jamama na većim dubinama,² ovi nalazi potječu uglavnom iz gornjih slojeva rimskog i novijeg šuta i plićih jama, sa dubine do oko 1 metra, koje su bile ukopane na tom prostoru, većinom u sektorima II, IV, VI, VII, VIII, X i XI.

U ranijem članku bile su navedene teškoće oko praćenja tih radova zbog neobičnosti situacije — radilo se o zavoju, koji se spuštao s više na nižu terasu, dakle s raznim nivoima; teškoća je bila i u tome, što je, kod dolaska na teren, usjek uglavnom već bio prokopan, pa su navedeni nalazi došli na vidjelo uglavnom kod zakošavanja strana usjeka, što je donijelo dodatne komplikacije.

Po okolnostima na terenu i popratnim nalazima zaključili smo da je najstariji horizont na dubini oko 3 metra ovdje predstavljao dio kasno-brončanodobne žarne nekropole grupe Baierndorf—Velatice II faze kulture žarnih polja međuriječja Save—Drave, i mlađeg horizonta grupe Surčin—Belegiš, proširene uglavnom u Srijemu, Bačkoj i Banatu.³ Na to je kasnije nadošao latenski stambeni horizont s ostacima podnica kuća, ognjišta, lončarskim pećima i jamama, na dubini od oko 1,5 do 2,5 metra, od konca III. st. pr. n. e. do konca I. st. n. e.⁴ U taj horizont, na sjevernoj strani zavoja, ukopani su temelji rimske zgrade 1, vjerojatno u toku II. st. n. e. dok su nad njim — nakon jedne nivelacije — vjerojatno u toku III. st. ukopani plići i slabije očuvani temelji rimske zgrade 2 na južnoj strani zavoja. Temelji treće rimske zgrade na jugoistočnom kraju iskopa potječu, vjerojatno, iz IV. st.⁵

Većinu ovdje obrađene terra sigillate — osim nekih ranijih rjeđih oblika, možemo vezati za život rimske zgrade 1, a manji dio za rimsku zgradu 2, te za kasnija nasipavanja nakon njihovog rušenja, i rušenja

rimske zgrade 3. Nakon toga je ovaj teren ostao tokom srednjeg vijeka i turskog doba nenaseljen, a novo naseljavanje, vezano za osnivanje Donjega grada u Osijeku, počinje od prve polovice XVIII. st. pa na dalje.⁶

U ovom radu obradit ćemo najprije nalaze reljefne sigillate, i to prvo tipa Dragendorf 30, zatim tipa Dragendorf 37, koji čine ogromnu većinu svih takovih nalaza, te nekoliko primjeraka drugih ranijih tipova, i na kraju primjerke raznih tipova glatke sigillate, većinom s pečatima raznih radionica. Zastupljeni primjerci sigillate pripadaju većinom radioničkom centru Rheinzabern u Germaniji, koji je djelovao od oko 130. do oko 260. godine, ali najviše oko polovine II. st.,⁷ zatim srednjegalskom centru Lezoux, te rjeđe ostalim centrima — južno i istočnogalskim, recijskim (Westerndorf) i panonskim (Aquincum i Mursa?). Veliku teškoću kod determiniranja činio nam je nedostatak važnije literature, tako da se kod nekih primjeraka porijeklo i pripadnost nisu mogli sa sigurnošću odrediti.

Nalazi se obrađuju unutar tih grupa redom po inventarnim brojevima, odnosno po redosljedu kako su nađeni, pa su tako donekle grupirani i po mjestu nalaza, što se za svaki primjerak posebno navodi. Na kraju se daje zaključak s općim podacima i pregledima. U priloženim crtežima dani su najkarakterističniji primjerci, dok su ostali obrađeni samo u tekstu.

I. RELJEFNA SIGILLATA

A. Kupa Dragendorf 30

Panna, patina. Južnogalska forma. Od sredine II. v. se proizvodi u Lezouxu i Rheinzabernu, a najčešća je forma radionice Westerndorf. U Panoniji se javlja u malom procentu u odnosu na zdjele Drag. 37. II. v.—sredina III. v.⁸

1. Ulomak gornjeg dijela velike gotovo valjkaste kupe dobre fature i sjajne tamnocrvene cakline. Krupni jajasti niz sa štapićem desno, biserni niz, zvjezdasti završeci vertikalnih pregrada. U malom medaljonu s jednostavnim dvostrukim rubom Ri-Fi K 23 muška glava u lijevo (Ri-Fi M 25).

Nađen u sektoru VI, dimenzije $9,3 \times 5,4 \times 0,6$ cm.

Inv. br. 7412 b, sl. 1, 1.

Rheinzabern, B. F. Attoni, Antonin Pije-Marko Aurelije.

Lit. Ricken-Fisher, O. Brukner, str. 69 br. 80 (Burgenae); D. Gabler, Gorsium, 19 (dat. uz br. 128)

2. Polovica donjeg dijela i niske prstenaste stojne plohe slične veće kupe, dobre fature i sjajne svjetlije crvene cakline (mjestimično sa žućkastim mrljama). Od ukrasa sačuvani su samo mali kružni rupičasti završeci vertikalnih pregrada.

Nađen u sektoru IV, na dubini od 1 m. Promjer donjeg dijela 10,5, noge 8 cm, debljina 0,9 (2,3) cm.

Inv. br. 7412 a, sl. 1, 2.

Rheinzabern?

B. Zdjela Dragendorf 37

Panna, patina. Kao južnogalska forma zamjenjuje u 3/3 I. v. stariji tip zdjele Drag. 29. Javlja se u proizvodnji svih keramičkih centara t. s. do sredine III. v. Reljefno je ukrašena ljudskim i životinjskim figurama i biljnim ornamentima. Poznata je u imitaciji t.s. i t.n. sa pečatnim ukrašavanjem i ornamentima zarezima izvedenim točkićem. Neukrašene varijante ovih formi se prate do kraja IV. v. Najrasprostranjenija je forma u Panoniji. Kraj I. do sredine III. v.⁹

1. SREDNJA GALIJA

Od radionica sigillate, osnovanih u zadnjoj četvrti I. st. u okolici Liona (Lubié, Vichy, St. Remy, Lezoux i dr.) najvažnija je ona u Lezouxu, čiji su proizvodi i dosada bili u Mursi zastupljeni u većem broju.¹⁰ Proizvodnja je trajala do sredine III. st., a doba cvata s najvažnijim majstorima Cinnamusom i Paternusom pada u razdoblje Trajana do kraja Antonina.¹¹

1. Ulomak donjeg dijela zdjele malo slabije fature, iznutra sjajnije, izvana nešto manje sjajne tamnocrvene cakline. Iznad jednostavne kružne linije lijevo u ostatku metope, ograđene vertikalnim nareckanim pregradama s kružićem na kraju, konjanik 0.245 = Déch. 156 ubija medvjeda 0.1627 = Déch. 820 ispod sebe. Desno, ostatak jednostavnog dvostrukog ruba medaljona i izvan njega prutići. U uglovima metopa su još raščlanjeni vertikalni listići.

Nađen u sektoru V u sloju crno-žute zemlje na dubini 1,2 m. Dimenzije 10,5 × 5,7 × 0,6—0,8 cm.

Inv. br. 7352, sl. 1, 4.

Lezoux, Cinnamus, 150.—180. n. e.

Lit. Karnitsch, Lauriacum I, 67; D. Gabler, Gorsium, 14 (br. 45)

2. Ulomak srednjeg dijela zdjele dobre fature, iznutra sjajnija, izvana manje sjajna, tamnocrvena caklina. U metopnom polju naga figura s plaštom koji se vijori oko nje, nagnuta u lijevo, iza nje vertikalna pregrada kao kod Laxtucisse i Censorina. Caklina mjestimično neznatno oljuštena.

Nađen u jami u istočnom dijelu iskopa s još nekoliko manjih ulomaka. Dimenzije 4 × 7 × 0,7 cm.

Inv. br. 7356 a, sl. 1, 3.

Lezoux, krug Censorina-Laxtucisse? ili Paternus?

Lit. IMC Poetovio, 15—16 (br. 117 i 120); Karnitsch 1972, 54, br. 5.

3. Ulomak gornjeg dijela nešto oblije zdjele, dobre fature i sjajne crvene, mjestimično neznatno oštećene cakline. Krupni jajasti niz sa štapićem lijevo ispod horizontalnih žljebića dosta slabo otisnut kao i biserni niz; lijevo prednje noge životinje u trku u desno u polumedaljonu s jednostavnim rubom, u sredini obučena figura anfas s kružnim predmetom u podignutim rukama između dvije nejednake bobičaste pregrade (desna s kuglicom na vrhu), desno u medaljonu s jednostavnim dvostrukim rubom dosta slabo otisnuti Amor s podignutim rukama, sličan Osw. 450, Déch. 264.

Nađen u sektoru VII, spojen od dva ulomka. Dimenzije $10 \times 6 \times 0,6$ cm.
Inv. br. 7361 c, sl. 1, 5.

Lezoux, Cinnamusov krug (Albucius, Aduocisus, Paternus)

Lit. Bulat, OZ VI, 79; IMC Poetovio, 15 (br. 106)

4. Ulomak donjeg dijela i prstenastog dna veće zdjele dobre fature i sjajne crvene cakline; iznad dvostruke kružne linije donji dijelovi raznih metopnih polja oivičeni bisernim nizovima s kružićem na kraju. Lijevo četiri velike kružnice ispod jednostavnog ruba medaljona, u sredini noge obučene figure u lijevo (Viktorija?), desno ostatak snopa ukrštenih linija.

Nađen u sektoru VII, dimenzije $9,5 \times 16 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 7409, sl. 1, 6.

Lezoux, Cinnamus ili Paternus, 150.—190. n. e.

Lit. IMC Poetovio, 14 (br. 92)

5. Ulomak gornjeg dijela zdjele malo slabije fature i sjajno crvene, malo oštećene cakline. Ispod jajastog niza sa štapićem lijevo i bisernog niza mali pas u trku lijevo, i stražnji dio konjanika sličnog 0.245 = Déch. 156 u desno.

Slučajan nalaz, dimenzije $8,3 \times 7 \times 0,6$ cm.

Inv. br. 7417 g, sl. 1, 8.

Lezoux, blizu Cinnamusa i Paternusa.

Lit. — kao br. 1, i IMC Poetovio, 12—13 (br. 66, 69 i 73)

6. Gotovo polovica manje zdjele dobre fature i sjajne tamnocrvene cakline s niskom malom nogom; ispod jajastog niza sa štapićem lijevo i bisernog niza u slobodnom su prostoru peteroprsti listovi oivičeni vriježom s dva trokraka listića na jednom kraju, dok se drugi veže za donju reljefnu liniju; između toga gore zvjezdice i ptice u desno, dolje zavnuti perasti listovi sa zvjezdicom na kraju.

Nađena u sektoru VIII i restaurirana, visina 8, promjer otvora 17, promjer noge 7 cm.

Inv. br. 7428, sl. 4, 2.

Lezoux, Paternus.

Lit. IMC Poetovio, 12, br. 66 i 70 (jajasti niz, zvjezdice i listići)

7. Ulomak donjeg dijela zdjele dobre fature, i sjajne crvene cakline. Iznad reljefne linije lijevo ostatak dvostruke vriježe i raščlanjenog lista, desno lav goni jelena u desno ispod krupnijeg bobičastog niza kao kod Laxtucisse i Censorina, iznad kojeg je niz trokrakih listova s vrhom u lijevo. Ispod linije reljefni kurzivni natpis MTITIVS???

Nađen u jami u sektoru VIII, dubina 1,2 m, dimenzije $6,5 \times 7,5 \times 0,60$ do 1,2 cm.

Inv. br. 7433, sl. 1, 7.

Lezoux, blizu Laxtucisse ili Censorina.

Lit. IMC Poetovio, 13 (br. 81) i 15 (br. 117)

8. Ulomak donjeg dijela i dna veće zdjele nešto slabije fature, i sjajne tamnocrvene, mjestimično malo oštećene cakline. Iznad reljefne kružne

linije donji dijelovi metopnih polja, oivičenih vertikalnim bisernim nizovima s kuglicom ozdo i jednostavnog dvostrukog ruba većeg medaljona. Lijevo bradata maska kao Lu. M 99, u sredini pas u trku u lijevo između dva kružića i desno ostaci nejasnih predmeta (prvi je možda škorpion?). — Prstenasta stojna ploha odbijena.

Nađen u sektoru IV, dimenzije $12,5 \times 9 \times 1$ cm.

Inv. br. 7477, sl. 2, 1.

Lezoux, Cinnamus ili Paternus?

Lit. Reubel, t. XI; Koblitz, t. II, 1; Brukner, 66 (br. 27)

9. Ulomak gornjeg dijela manje i oblike zdjele nešto slabije fakture i sjajne crvene cakline; ispod malog i slabo otisnutog jajastog niza sa štapićem lijevo i bisernog niza su ostaci metopnih polja, odvojeni bisernim nizovima s kružićima na krajevima — lijevo i desno su gornji dijelovi kandelabra ili stiliziranog biljnog motiva, u sredini u jednostavnom dvostrukom polumedaljonu krupna ptica u lijevo.

Nađen u sektoru VIII, dimenzije $6,5 \times 8 \times 0,6$ cm.

Inv. br. 7483, sl. 2, 2.

Lezoux?, Cinnamus?

10. Ulomak gornjeg dijela manje zdjele dobre fakture i sjajne crvene cakline; ispod malog jajastog niza i slabo otisnutog bisernog niza životinje u trku u slobodnom prostoru — lijevo njuška i prednje šape velikog lava, u sredini jelen St. Sim. 163, 68 u trku također u desno, ispred njega nejasni zadnji dijelovi nekih životinja, možda konja i lavice ispod njega; lijevo sasvim dolje zadnji dio lavice (?) u lijevo. U prostoru su još bez reda razbacana jako stilizirana drvca i V listići.

Nađen u sektoru VI, dimenzije $8,7 \times 9 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 7487, sl. 2, 4.

Lezoux, Cinnamus?

Lit. IMC Poetovio, 13 (br. 73); Brukner, 65 (br. 9)

11. Ulomak gornjeg dijela veće zdjele dobre fakture i sjajne, tamnije crvene cakline. Ispod krupnog jajastog niza (štapić desno) i bisernog niza gornji dijelovi metopnih polja, odijeljenih vertikalnim bobičastim pregradama s kružićem na vrhu. Lijevo ostatak dvostrukog ruba medaljona — nutarnji jednostavan, vanjski narećkan. U sredini glava i podignuta ruka Atlasa an fas, desno kružić i nejasna glava nekog stojećeg lika.

Nađen u sektoru III, spojen od dva ulomka. Dimenzije $8,4 \times 11 \times 0,6$ cm.

Inv. br. 13933, sl. 2, 3.

Lezoux, Cinnamus.

Lit. IMC Poetovio, 15 (br. 110); Pinterović, OZ XIV—XV, 61 (br. 1)

12. Dva ulomka donjeg dijela i dna s prstenastom stojnom plohom veće zdjele dobre fakture, iznutra sjajnije, izvana manje sjajne tamnocrvene cakline. Na sredini dna ozdo udubljen kružić, a na isti način izvedene su i dvije kružne linije, koje ozdo ovičuju reljefno polje, podijeljeno na metope, oivičene vertikalnim bobičastim pregradama. Ispod jednostavnog dvostrukog ruba medaljona jelen u trku u desno (Osw. 1732 = Déch. 860); na manjem ulomku iza pregrade je i noga stojeće figure.

Nađeni u sektoru IV, dimenzije većeg $9 \times 8,5 \times 0,7$ (2,2), manjeg $5,7 \times 4 \times 0,7$ cm, ne daju se spojiti.

Inv. br. 13935 a, b, sl. 2, 5 i 6.

Lezoux?, blizu Laxtucisse ili Paternusa, Antonin Pije—M. Aurelije.

Lit. Karnitssch 1972, str. 54—57 (Tf. 24, 2, i Tf. 25, 5)

13. Ulomak trbuha zdjele dobre fakture i sjajne tamnocrvene cakline s lošije otisnutim prikazom lova u slobodnom prostoru—lijevo vepar u trku, desno lovac s uperenim kopljem, kleči na desnom koljenu.

Nađen u istočnom dijelu iskopa, dimenzije $4,2 \times 8,8 \times 0,5$ cm.

Inv. br. 13939, sl. 2, 7.

Lezoux??

2. ISTOČNA GALIJA

Istočnogalske i gornjogermanske radionice nastavljaju proizvodnju formi u tradicijama galskih radionica, ali s novim tipovima i sadržajem kompozicije na reljefno ukrašenim zdjelama, te tako čine prelaznu grupu između srednje Galije i Rheinzaberna. Većina tih majstora nastavila je djelatnost u Rheinzabernu, zbog čega je teško izdvojiti istočnogalske od rajncabernskih proizvoda.¹²

1. Ulomak stijenke manje zdjele dobre fakture i tamnocrvene cakline bez sjaja — donji dio jajastog niza bez štapića, metopna polja podijeljena horizontalnim i vertikalnim linijama, u njima naizmjenice medaljoni s rubom od kosih crtica s hodajućom pticom u lijevo, i okomite valovite vriježe s trokutastim listićem gore i dolje.

Nađen u sektoru VII, dimenzije $5,5 \times 9 \times 0,8$ cm.

Inv. br. 7484, sl. 2, 8.

La Madeleine, istočna Galija.

Lit. B. Vikić—Belančić, Star. 1962—1963, str. 93—94, sl. 10, 1-gotovo identičan primjerak iz Siska u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

2. Ulomak stijenke manje zdjele dobre fakture, sjajne tamnocrvene cakline — mali jajasti niz sa štapićem lijevo, a ispod njega u slobodnom prostoru gornji dio lovca s kopljem u lijevo i iza njega prednji dio velike ptice raširenih krila u lijevo, slične ibisu Osw. 2203 = Lu. V. T. 305.

Nađen u sektoru X, dimenzije $5,5 \times 6 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 13936, sl. 2, 9.

Istočna Galija?

Lit. Slične ptice, ali u medaljonu, ima Verecundus I iz Rheinzaberna iz prve polovice 3. st. — Karnitsch 1962, t. 11, 2—3, i t. 13, 2, te Reginus, također iz Rheinzaberna. — Eichler, Laur. Aqu. I, t. II, 2.

3. RHEINZABERN

Najproduktivniji centar terra sigillate, radio od polovice II do polovice III st. s velikim brojem majstora, nalazio se na pogodnom mjestu blizu

Rajne u Falačkoj (između Strassburga i Wormsa); njegovi su proizvodi brojno zastupljeni i u Panoniji.⁴³

1. Ulomak stijenke zdjele dobre fature, izvana mat, iznutra sjajne tamnocrvene cakline, od ostatka prstenaste stojne plohe do malo iznad jajastog niza sa štapićem lijevo. U širokom prostoru samo s jednom vertikalnom pregradom od crtica desno raspoređeni su medaljoni s jednostavnim dvostrukim rubovima i između njih polumedaljoni uz gornji i donji rub tog prostora s rubovima od kosih crtica. U lijevom medaljonu je mala životinja u desno, slična Ri—Fi T.123, u drugom veći pas u lijevo, sličan Ri—Fi T.138. U gornjem polumedaljonu mali Pigmej s kopljem u lijevo (Ri—Fi M 153), u donjem mali panter u desno, Ri—Fi T 47 a?. Sasvim desno okomita vijugava vriježa s kružićem ozdo i raščlanjenim deltoidnim listom ozgo, na kraju pregrada od vertikalnih crtica i početak nejasnog ornamenta ili predmeta. Na dnu i narančasta mrlja.

Slučajan nalaz, dimenzije $14 \times 9 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 7331, sl. 3, 1.

Rheinzabern, veća grupa majstora, među njima Belsus I, Cerialis II—V, Cobnertus I, Januarius I, kopisti Juliusa II—Julianusa i Victorinusa II, Victor II i II; sličan pas dolazi i na našem primjerku s pečatom BFATTONI (dalje br. 22).

Lit. Ricken—Fischer

2. Ulomak donjeg dijela i dna s niskom i širokom prstenastom nogom veće zdjele dosta dobre fature i sjajne tamnocrvene cakline, koja je dosta oštećena na istaknutim dijelovima reljefa i na dnu ozdo, a pojavljuje se i narančasta mrlja kao gore. Sačuvani su donji dijelovi dva medaljona s cik-cak iscrtkanim plastičnim rubom i donjim dijelom Pana ili Silena Ri-Fi M 94 a; u lijevom medaljonu preostao je donji dio malog Amora u desno.

Nađen u jami u sektoru VII, dubina 1,4 m, dimenzije $13 \times 13 \times 0,6$, promjer noge 9,5 cm.

Inv. br. 7361 a, sl. 3, 3.

Rheinzabern, veći broj lončara, među njima Januarius, Belsus i Cerialis.

Lit. Ricken—Fischer, O. Brukner, 68, br. 47 — sličan primjerak iz Sotina u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

3. Ulomak gornjeg dijela slične velike zdjele dosta dobre fature i tamnocrvene, iznutra sjajnije cakline, koja je na ispupčenim dijelovima reljefa mjestimično otrta. Ispod vrlo krupnog jajastog niza s nareckanim štapićem desno (Ri—Fi E. 36), tipičnim za Cerialisa V, je udubljeni pečat u horizontalnoj plastičnoj letvici CERALIS. Dolje su dva velika medaljona sa nareckanim plastičnim rubovima i krilatim Amorima Osw. 456, Ri—Fi M 123.

Slučajan nalaz, dimenzije $8 \times 5,5 \times 0,5—0,9$ cm.

Inv. br. 7361 b, sl. 3, 2.

Rheinzabern, Cerialis V, Marko Aurelije—Septimije Sever

Lit. O. Brukner, 48, br. 46 i 47; D. Gabler, Gorsium, 22, br. 169.

4. Dno s djelomično restauriranom niskom prstenastom stojnom plohom—nogom i mali ostatak donjeg dijela veće zdjele dobre fakture, sa sjajnom tamnocrvenom caklinom, koja ima i narančaste mrlje; iznad dvostruke kružne linije ostaci medaljona s jednostavnim dvostrukim rubovima, Ri—Fi KB 76 odijeljenim stiliziranim vertikalnim dvostrukim pregradama. U desnom medaljonu sjedeći pas u lijevo, sličan Osw. 2038=Ri—Fi T 138.

Nađen u sektoru XI, dimenzije $9,5 \times 15 \times 0,6$ (2,1), promjer noge 9 cm spojen od dva ulomka.

Inv. br. 7362, sl. 3, 4.

Rheinzabern? — sličnog psa imaju BFATTONI, Cobnertus I i Victor I

Lit. Richen—Fischer; IMC Poetovio, 19 (br. 182); O. Brukner, 69 (br. 83); D. Gabler, *Gorsium* 28 (br. 298)

5. Tri spojena ulomka donjeg dijela veće zdjele dosta dobre fakture i iznutra sjajnije tamnocrvene cakline s mjestimičnim narančastim mrljama, od ostatka niske prstenaste noge do početka krupnog jajastog niza. U slobodnom prostoru nizovi valovitih vriježa i krupni raščlanjeni listovi vinove loze (neki slabije otisnuti) slični Ri—Fi P. 59. Gore, između njih, mala ptica Ri—Fi T. 250 = O. 2275, dolje peterolatične rozetice, Ri—Fi O. 52. U ukrasnom polju okomita plastična letvica s udubljenim retrogradnim pečatom BFATTONI.

Nađeni u jami u sektoru IV, dubina 0,6 m, dimenzije (skupne) $17,5 \times 9 \times 0,6$ (2,0) cm.

Inv. br. 7400, sl. 4, 1.

Rheinzabern, BFATTONI (=Belsus fecit Attoni!), Antonin Pije—Marko Aurelije.

Lit.: IMC, Poetovio, 19—20 (br. 183, 185, 186, 187, 188); D. Gabler, *Gorsium* 19 (br. 126); D. Gabler, *OZ* 16. 102 (br. 11—Osijek): Ruprechtsberger 1980, 122.

6. Manji ulomak gornjeg dijela zdjele nešto lošije fakture (u presjeku crvenkasto—žučkasta) sjajne crvene cakline, koja na istaknutijim dijelovima reljefa prelazi u narančastu; ispod slabo otisnutog malog jajastog niza sa štapićem desno u slobodnom prostoru je gore lijevo mala životinja u lijevo, slična panteru Ri—Fi T. 46, desno stilizirano drveće s trokrakim listovima Ri—Fi P 3.

Nađen u sektoru VII, dimenzije $6,4 \times 6 \times 0,5$ cm,

Inv. br. 7417 a (na manjem fragmentu 7417 b prikazana je ista mala životinja u lijevo), sl. 3, 6.

Rheinzabern, vjerojatno Cerialis II ili III, Marko Aurelije —Komod. Takovo stilizirano drveće imaju i BFATTONI, Julius i Lupus.

Lit. Ricken—Fischer: Reubel 1912, t. X; Ruprechtsberger 1980, 149—V 7/11, i 156—157, V 10; IMC Poetovio, 29 (br. 339), i 20 (br. 194)

7. Ulomak gornjeg dijela zdjele malo lošije fakture, sjajne tamnocrvene cakline; ispod sličnog, ali bolje otisnutog jajastog niza kao gore ista mala životinja u lijevo, i ispod nje jelen u trku u lijevo

Nađen u sektoru XII, dimenzije $6,5 \times 7 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 1417 c, sl. 3, 5.

Lit. Ruprechtsberger kao gore; IMC Poetovio, 22 (br. 227)

Rheinzabern, Cerialis ili njegov krug, Marko Aurelije.

8. Ulomak donjeg dijela zdjele malo lošije fakture (u presjeku žućkasto—crvenkast) sa crvenkasto—žućkastom caklinom i narančastim mrljama. Dolje, rubna horizontalna girlanda od stiliziranih dvokrakih listića s vrhom u desno Ri-Fi P. 136, iznad nje ostatak ruba medaljona (?) od isto takovih listića i dio nejasnog predmeta ili ornamenta.

Nađen u sektoru VII, dimenzije 5 X 7,5 X 0,5 cm.

Inv. br. 7417d, sl. 3, 7.

Rheinzabern, Cerialis II

Lit. Ruprechtsberger, 1980, 148—149, V 7/10

9. Manji ulomak donjeg dijela slične zdjele kao gore, ali nešto bolje fakture i tamnije crvene cakline; dolje isti rubni ornament od listića, i iznad njega mala životinja (panter) u desno slična Ri-Fi T 46.

Nađen u sektoru VII, dimenzije 4,4 X 6 X 0,8 cm,

Inv. br. 7417 e, sl. 3, 8.

Rheinzabern, Cerialis II ili III

Lit. Ricken—Fischer: Ruprechtsberger 1980, 148—149, V 7/11

10. Ulomak donjeg dijela zdjele malo lošije fakture (crvenkastožućkast u presjeku) i nešto svjetlije crvenkastožućkaste cakline s narančastim mrljama; iznad horizontalne reljefne linije je opet girlanda od dvokrakih, ali nešto manjih listića i iznad nje donji dijelovi figura; desna se može identificirati kao bestiarij s bičem u desnici, Ri-Fi M 202 ili 203.

Slučajan nalaz, dimenzije 6,5 X 10,2 X 1,0 cm, spojen od dva ulomka.

Inv. br. 7417 f, sl. 4, 3.

Rheinzabern, Cerialis ili njegov krug, Antonin Pije — kasnoantoninsko doba.

Lit. O. Brukner, 68 (br. 57—59) Sr. Mitrovica i Vinkovci bestiarij — više lončara; IMC Poetovio, 20—21, br. 191, 193, 197, 205 — girlanda Cerialis: ista, 27—br. 306—307 — girlanda Mammilianus; ista, 28—br. 326—girlanda Reginus II; D. Gabler, Gorsium, 21—br. 147—boksac i girlanda—Cerialis I ili Comitialis I; Ruprechtsberger 1980, 148—149, V 7/10—girlanda Cerialis II; isto, 150—151, V 8/6 i 7—girlanda Cerialisov krug; Bulat, OZ VI, 76, br.4—girlanda Cerialis.

11. Četiri ulomka (spojena dva po dva) gornjeg dijela zdjele nešto lošije fakture (u presjeku smeđaste boje) s dosta lošom crvenkasto—žućkastom caklinom, oštećenom na istaknutijim dijelovima reljefa; ispod jajastog niza sa štapićem lijevo veliki medaljoni s plastičnim, različito ukrašenim rubovima i figurama i isto takovim figurama između njih. Na prva dva, između rubova medaljona, šakač Ri-Fi M 196 i isto takav u medaljonu na druga dva ulomka; lijevo od njega dio Amora (??) sa štapom i okrajkom plašta?, a iznad toga urezani retrogradni pečat u plastičnoj letvici: REGIN/VS/

Rheinzabern (??), Reginus, oko 115. do oko 140. n. e. (?)

Nađeni u sektoru VIII, dimenzije prva dva 5,8 X 8,6 X 0,5, druga dva 9,3 X 6,8 X 0,5 cm.

Inv. br. 7424 a, b, sl. 6, 1 i 2

Lit. D. Gabler, Gorsium, 20—br. 139—rub medaljona i šakač, Cerialis I, Antonin Pije—Marko Aurelije; Eichler, Laur. Aqu. I, t.II. 2—rub medaljona i pečat REGINE; Reginus ili majstori pod tim imenom, radili su od kraja I. do sredine II. st. (po starijem datiranju) u više mjesta u istočnoj Galiji i Germaniji, među njima i u Rheinzabernu, Reubel 1912, 49—51.

12. Polovica gornjeg dijela velike zdjele dosta dobre fakture i tamnije crvene, manje sjajne cakline, sastavljena od šest ulomaka; ispod dosta nemarno otisnutog jajastog niza s nareckanim štapićem lijevo u slobodnom polju su naizmjenice okrenuti veliki nareckani sedmoprsti listovi na tankim vijugavim vriježama, oivičeni valovitim plastičnim, različito nareckanim linijama; u međuprostorima su gore dvoperasti listići Ri-Fi P 145 i velike ptice u desno, dolje nagnuti perasti listići.

Nađeni s gomilom ulomaka rimske keramike u sektoru VIII na dubini od 1 m. Sačuvana visina 12,8, promjer 23,5, debljina 0,7 cm.

Inv. br. 7459, sl. 5, 1a i b

Rheinzabern, više lončara, najvjerojatnije Attilus ili Comitialis

Lit. Ricken-Fischer: D. Gabler, Gorsium, 28—br. 297— jajasti niz, dvostruki listić—Attilus, doba Severa; isto, 19, br. 126 — jajasti niz i list — BFA? — Antonin Pije — Marko Aurelije; isto, 22—br. 178 — jajasti niz i dvostruki listić — Cerialis VI, Attius, Primitivus I—II, — Marko Aurelije — prva pol. III. st.; D. Gabler, OZ VI, 102 br. 11-list i vriježa — možda BFA, Antonin Pije-Marko Aurelije; D. Gabler, 1976. Abb. 10/114, Julius I, prva pol. III st. (po O. Brukner, 70, br. 88) — sličan list i vriježa; IMC Poetovio, 25—26 (br. 283) — sličan jajasti niz, listovi i vriježe—Comitialis VI, konac 2. st.: isto, 27 (br. 308) — sličan list i vriježe — najvjerojatnije Mammilianus, konac 2. ili početak 3. st.; isto, 30—31 (br. 371) — dvostruki listići — vrlo vjerojatno Primitivus IV, početak 3. st.; Karnitsch 1953, 71—Tafel XIX, 14—Mammilianus, Antonin—slični listovi i vriježe; Rutkowski, 67—68 (br. 93—t. XXXV) — slični listovi i vriježe, Comitialis I — SECVNDIN. AVI, zadnja četvrt II. st.

13. Ulomak stijenke manje zdjele dosta dobre fakture i sjajne tamno-crvene cakline, koja je na istaknutijim dijelovima reljefa malo oštećena; ispod malog jajastog niza sa štapićem desno u sredini je obučena ženska figura an fas Ri-Fi M 31; lijevo gore iza vertikalne pregradne linije u polumedaljonu s plastičnim nareckanim rubom, velika ptica u desno, Ri-Fi T 217; ispod nje i horizontalne pregrade mali Pigmej s kopljem u lijevo, sličan Ri-Fi M 153; desno u medaljonu s jednostavnim dvostrukim rubom krilati Amor u desno, Ri-Fi M 144 a, b.

Nađen u sektoru IV i spojen od dva ulomka. Dimenzije 7,5 X 10,4 X 0,6 cm,

Inv. br. 7480 a, sl. 6, 4.

Rheinzabern, Cerialisov ili Comitialisov krug

Lit. Ricken-Fischer: O. Brukner, 69 (br. 67—t. 29) — sličan jajasti niz, polumedaljon i ptica—Sotin—grupa Cerialis—Comitialis; B. Vikić—Belančić, Starinar 1962—1963, 94—95, sl. 14,4—slična ptica u polumedaljonu — Varaždinske Toplice — Cerialis i drugi.

14. Manji ulomak gornjeg dijela vrlo slične zdjele kao gore, dosta dobre fakture i sjajne tamnocrvene cakline, s vrlo sličnim ukrasnim elementima kao naprijed. Ispod nešto manjeg jajastog niza lijevo je naga ženska figura s rukama na leđima Ri-Fi M 235 i do nje ostatak ruba medaljona, desno isto takova vertikalna pregrada i plastični nareckani rub polumedaljona sličan Ri-Fi KB 107 s ostatkom nejasnog prikaza u njemu.

Nađen kao gore, dimenzije 6 X 4 X 0,8 cm.

Inv. br. 7480 b, sl. 6, 3.

Rheinzabern, grupa Cerialis ili Comitialis.

Lit. kao gore.

15. Ulomak donjeg dijela zdjele dosta dobre fakture i sjajne tamnocrvene cakline sa slabo otisnutim figurama između tankih vertikalnih linija, lijevo stojeća naga muška figura an fas s okrajkom plašta u ljevici i do nje s lijeva naga figura koja čuči; desno je donji dio Viktorije s vijencem u uzdignutoj desnici, slične Ri-Fi M 33, i još dalje noge neke figure, možda iste kao naprijed. Gore mala ptica u desno.

Nađen u sektoru IV, dimenzije 7,4 X 11,5 X 0,7 cm.

Inv. br. 7485 a, sl. 6, 8.

Rheinzabern???

16. Ulomak gornjeg dijela možda iste zdjele, iste fakture i cakline, s istim figurama ispod krupnijeg jajastog niza sa štapićem desno i bisernog niza.

Nađen kao gore, dimenzije 10 X 13 X 0,5—0,7 cm. sastavljen od dva ulomka.

Inv. br. 7485 b, sl. 6, 7.

Rheinzabern???

17. Ulomak gornjeg dijela zdjele nešto slabije fakture (u presjeku crvenkasto-smeđast) sa žućkasto-crvenkastom manje sjajnom caklinom, koja je na istaknutijim dijelovima reljefa znatno svjetlija, a mjestimično se vide i narančaste mrlje; ispod jajastog niza sa štapićem lijevo (kojemu gornji dio nije otisnut) su razna metopna polja odvojena horizontalnim i vertikalnim, uglavnom ravnim linijama, s različitim stiliziranim završecima ozgo. U malom medaljonu s jednostavnim jednostrukim rubom, lijevo gore je zadnji dio velike ptice podignutih krila Osw. 2325, Ri-Fi T. 243, desno od toga je početak okomitog reljefnog pečata COBNE/RTVSF, još dalje gore je mali jelen u lijevo u polumedaljonu, dolje ratnik Osw. 174, Ri-Fi M 203 i na kraju muškarac u togi an fas, Ri-Fi M. 226, 0,911.

Nađen u sektoru VI, sastavljen od dva ulomka, ukupne dimenzije 11 X 9,5 X 0,7 cm.

Inv. br. 7571, a sl. 6, 10.

Rheinzabern, Cobnertus III, Antonin Pije-Marko Aurelije.

Lit. O. Brukner, 69—br. 79—ptica—Sr. Mitrovica, Firmus I; D. Gabler, Gorsium, 20, br. 132 i 136—cvjetni završetak pregradne linije—Cobnertus III, Antonin Pije—Marko Aurelije; O. Brukner, 69, br. 83—ratnik—Dalj—Cobnertus; D. Gabler, OZ XVI, 102 (br. 13)—togatus—Osijek—Cerialisov krug, Marko Aurelije—Komod.

18. Dva ulomka trbuha i donjeg dijela, te ulomak donjeg dijela i dna s ostatkom prstenaste noge veće zdjele nešto lošije fakture i manje sjajne crvenkasto-žućkaste, mjestimično oštećene cakline, s narančastim mrljama; veći ulomak trbuha spaja se s ulomkom donjeg dijela. U različitim metopnim poljima ovičenim vertikalnim bobičastim linijama izmjenjuju se medaljoni s jednostavnim jednostrukim rubom i između njih nage figure koje sjede na prizmatičnom postolju u desno, slične Ri-Fi M 256; ispod toga niz vrlo krupnih spirala, sličnih Ri-Fi 0,56—58; u krajnjem, lijevom medaljonu prednje noge jelena, u srednjem stražnji dio lava u desno, u desnom jelen u trku u lijevo, Lu T. 100.

Prvi nađen u sektoru VII, dimenzije 7,5 X 4 X 0,7 cm. ostali slučajan nalaz.

Inv. br. 7571 b-d, sl. 6, 5 i 6.

Rheinzabern?, Cerialisov krug, druga pol. 2. st.

Lit. Ri-Fi; Eichler, Laur. Aqu. I, 153, t. III, 1; IMC Poetovio, 22, br. 227

19. Ulomak trbuha zdjele dosta dobre fakture (u presjeku crvenkast) i tamnocrvene cakline. Lijevo od vertikalne bobičaste pregrade ostatak jednostavnog dvostrukog ruba medaljona s prednjim nogama jelena? u desno, desno naga ženska figurica na malom postolju an fas, na koju s desna nasrće ogroman lav Osw. 1456=Lu. T. 16 ili panter Osw. 1563=Lu T. 51; ispod toga mali pas u lijevo, sličan Ri-Fi T. 139.

Nađen u sektoru VI, dimenzije 4 X 6,5 X 0,7 cm.

Inv. br. 7571e, sl. 6, 9.

Rheinzabern, Comitialis — Latinni, Antonin Pije — kasno antoninsko doba.

Lit. Karnitsch, 1953, 72—74, Tafel XX, 3—5; Ricken—Fischer.

20. Ulomak donjeg dijela zdjele osrednje fakture (u presjeku crvenkasto-smeđast) i crvenkasto-žučkaste cakline s narančastim mrljama. Lijevo od vertikalne pregrade od crtica stražnji dio neke životinje u lijevo u medaljonu s jednostavnim dvostrukim rubom Ri-Fi K 16, desno prednji dio jelena u trku u lijevo s nazad okrenutom glavom, sličan Ri-Fi T 106 a.

Slučajan nalaz, dimenzije 5,5 X 8,1 X 0,6 cm.

Inv. br. 7571 f, sl. 7, 3.

Rheinzabern, Cobnertus II, Firmus I, II, Mammilianus?

Lit. Ricken—Fischer.

21. Dva spojena ulomka gornjeg dijela veće zdjele dobre fakture i tamnocrvene cakline — ispod krupnog jajastog niza s nareckanim štapićem lijevo (sličan Ri-Fi E. 6) je dvostruka vertikalna pregrada od kosih crtica, slična Ri-Fi 0.275, lijevo i desno od nje u medaljonu s jednostavnim dvostrukim rubom Ri-Fi K 19 jedan protiv drugog okrenuti gladijatori sa šljemom, štitom i bodežom, Ri-Fi M. 217.

Nađeni u sektoru IV, ukupne dimenzije 11 X 10,5 X 0,6 cm.

Inv. br. 7573, sl. 7, 2.

Rheinzabern, Victor I, prva pol. III. st.

Lit. Ricken—Fischer; D. Gabler, Gorsium, 28, br. 298.

22. Ulomak stijenke manje zdjele osrednje fakture (u presjeku smeđe-crven), tamnocrvene cakline s narančastim mrljama. Ispod dosta nemarno otisnutog jajastog niza lijevo ostatak jednostavnog ruba medaljona i utisnuti pečat u okomitoj plastičnoj letvici BFATTONI (s obrnutim »A«), desno u medaljonu s istim rubom pas u lijevo, Ri-Fi T. 138.

Slučajan nalaz, dimenzije 9,5 X 8 X 0,6 cm.

Inv. br. 7701, sl. 7, 1.

Rheinzabern, BFATTONI.

Lit. Ricken—Fischer.

23. Ulomak stijenke zdjele nešto lošije fakture s ostacima tamno-crvene cakline; u metopnim poljima odijeljenim vertikalnim bobičastim nizovima sasvim lijevo ostaci nejasnog prikaza, zatim govornik Ri-Fi M 248 u desno, a iznad njega bradata maska an fas u polumedaljonu, i desno stojeća naga figura an fas na maski, slična Marsu ili ratniku u odmoru Ri-Fi M.75, O.145, okružena većim perastim listovima, Ri-Fi P 39.

Nađen u sektoru VI, u štu na dubini 1 m, dimenzije $6,5 \times 8,5 \times 0,5-0,9$ cm.

Inv. br. 7703, sl. 7, 5.

Rheinzabern?. Cobnertus III ili grupa Comitialis.

Lit. O. Brukner, 67 (br. 38 — Vinkovci); IMC Poetovio, 19 (br. 173 — Tab. X, 12); Ricken—Fischer.

24. Ulomak gornjeg dijela slične veće zdjele, slične fakture i cakline; ispod jajastog i bisernog niza gornji dio iste bradate maske an fas Ri-Fi M 21 u polumedaljonu s jednostavnim rubom, koji se spaja gore s vertikalnim bobičastim pregradama sa stiliziranim završecima.

Slučajan nalaz, dimenzije $8,3 \times 6,2 \times 0,5-0,9$ cm.

Inv. br. 7707 b, sl. 7, 6.

Rheinzabern? — kao gore.

Lit. Ricken—Fischer.

25. Manji ulomak trbuha veće zdjele nešto bolje fakture i tamno-crvene cakline; iznad plastičnog nareckanog ruba medaljona nagi lovac s kopljem u lijevo, iza njega lijeva noga druge figure, ispod nje dvostruki vertikalni ukrasni stup, Lu. 0.20.

Slučajan nalaz, dimenzije $4,8 \times 7,5 \times 0,8$ cm.

Inv. br. 7704, sl. 7, 7.

Rheinzabern, više lončara, vjerojatno Reginus ili Comitalis b.

Lit. Reubel, 1912, Tafel IX; IMC Poetovio, 28 (br. 336).

26. Ulomak gornjeg dijela veće zdjele osrednje fakture i manje sjajne tamnocrvene cakline; ispod jajastog niza sa štapićem lijevo gornji dio većeg raščlanjenog lista s kratkom peteljkom, sličan Ri-Fi P.59; gore probušen; iznutra sedam paralelnih urezanih linija.

Nađen u sektoru VIII, spojen od dva ulomka.

Inv. br. 7459 b, sl. 7, 8.

Rheinzabern, Iuvenis II — Pupus, prva pol. III. st.

Lit. Karnitsch 1962, Tafel 11, 1.

27. Ulomak donjeg dijela slične zdjele, slične fakture i cakline. Ispod užeg i dužeg jajastog niza sa štapićem lijevo isto takovi listovi, i ispod njih obrnuti dvostruki listići Ri-Fi P.145.

Nađen u sektoru VIII, dimenzije $8,4 \times 7,3 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 7459 c, sl. 7, 9.

Rheinzabern, kao gore.

Lit. kao gore, i Ricken—Fischer.

28. Mali ulomak gornjeg dijela zdjele osrednje fakture (u presjeku crveno-smeđ) i tamnocrvene cakline; ispod dosta velikog jajastog niza sa štapićem lijevo i bobičastog niza glava konja u desno i do nje vertikalna pregrada i početak polumedaljona s jednostavnim dvostrukim rubom; na njihovom spoju gore ukras kao kod našeg broja 24 i raščlanjena kićanka.

Nađen u sektoru VII, spojen od četiri manja ulomka. Dimenzije $4,5 \times 8,7 \times 0,5$ do $0,7$ cm.

Inv. br. 7499, sl. 10, 1 i sl. 12, 5.

Rheinzabern?

29. Ulomak gornjeg dijela veće zdjele osrednje fakture i tamnocrvene cakline, sastavljen od dva ulomka; ispod krupnog jajastog niza sa štapićem desno i bobičastog niza gornji dijelovi metopnih polja, odijeljeni vertikalnim, koso nareckanim linijama; lijevo ostatak polumedaljona s nareckanim listom(?) i jednostavnim rubom; u sredini gornji dio slabo otisnute nage figure an fas i završetak vertikalne linije u obliku iscrtkanog kopljastog lista; dalje, desno kružić i jednostavni dvostruki rub medaljona s ostatkom ženske figure u desno.

Nađen u sektoru VIII, dimenzije $5,4 \times 8,2 \times 0,9$ cm.

Inv. br. 7485 b, sl. 8, 1.

Rheinzabern?

30. Ulomak donjeg dijela zdjele osrednje fakture, crvenkasto-žučkaste cakline s narančastim mrljama; u medaljonu s jednostavnim dvostrukim rubom Ri-Fi K.19, jelen u trku u lijevo, sličan Lu. T.100 = Ri-Fi T 93 a; dolje lijevo završetak vertikalne linije u obliku obrnutog dvostrukog listića Ri-Fi P.145.

Nađen u sektoru VI, dimenzije $7,3 \times 6,5 \times 0,5$ cm.

Inv. br. 7571 b, sl. 7, 4.

Rheinzabern?

Lit. Ricken—Fischer.

4. WESTERNDORF

Počinje s radom i eksportom krajem II. st. i radi do 270. godine. Izvoz je usmjeren prema istoku, rijekom Inn i Dunavom; nastavlja djelomično rajncabernske tradicije, ali s lošijom izradom i fakturom.¹⁴

1. Gotovo polovica gornjeg dijela zdjele osrednje fakture (u presjeku smeđe-crvena), sa crvenkasto-žučkastom caklinom s narančastim mrljama; ispod malog jajastog niza sa štapićem lijevo arkade od kratkih debelih crtica, Ri-Fi KB 100, na malim stiliziranim stupićima na vertikalno iscrtkanoj pravokutnoj bazi, sa sedlastim završetkom, Ri-Fi O 177; u njima naizmjenice četiri vrhom spojena listića Ri-Fi O 32 i ornament kombinacija pravokutne baze i dvostrukog listića.

Nađen u rovu za električni kabel tik uz iskop, dimenzije $9 \times 15 \times 0,5$ do 1 cm.

Inv. br. 7736, sl. 9, 1 i sl. 12, 1.

Westerndorf?

Lit. Ricken—Fischer.

2. Gotovo polovica zdjele osrednje fature i tamnocrvene cakline; sastavljena od nekoliko manjih ulomaka; ispod krupnog jajastog niza sa štapićem lijevo nešto grublje rađene životinje u trku u desno, u slobodnom prostoru — jelen Hefner 59 i psi Ri-Fi T.148; između koncentrični krugovi.

Nađen u sektoru VI, na dubini 1,5 m u šutu. Ukupne dimenzije $10 \times 17,5 \times 0,6$ cm.

Inv. br. 7499, sl. 10, 1. i sl. 12, 5.

Westerndorf, Comitialis, prva trećina trećeg stoljeća.

Lit. Ruprechtsberger 1980, 160—161, V 121; Kellner, Westerndorf, 182—187, sl. 7—9, passim; Ricken—Fischer.

3. Gornji dio veće zdjele osrednje fature i tamnocrvene cakline bez sjaja; ispod većeg jajastog niza sa štapićem lijevo i reljefne linije obučena ženska figura u desno, Ri-Fi M 246 ispod jednostavnih lukova koji počivaju na tordiranim stupićima sa stiliziranim gornjim dijelom; gore, između lukova, kosi križići s reljefnim točkama između krakova.

Slučajan nalaz, dimenzije $8,5 \times 13 \times 0,5$ do 0,8 cm.

Inv. br. 7702, sl. 8, 2.

Westerndorf? Comitialis?

Lit. Richen—Fischer; Kellner, Westerndorf, 188—189, sl. 10, 11.

4. Ulomak gornjeg dijela veće zdjele, lošije fature i dosta oštećene cakline, s grubo rađenim figurama ispod krupnog jajastog niza s nareckanom lijevom stranom. Lijevo, gore duguljasti koso nareckani list, ispod njega gornji dio grubo rađene ženske figure Ri-Fi M 246 u desno; do nje vertikalna plastična pregrada i gornji dio grubo rađene nage muške figure s kopljem u desnici i okrajkom plašta u ljevici (Mars?).

Nađen u sektoru IV, dimenzije $6 \times 11,5 \times 1$ cm.

Inv. br. 7703 b, sl. 8, 4.

Westerndorf, Helenius, zadnja četvrt II. st.

Lit. Rutkowski 1960, 67, br. 92, t. XVII, 2 i XIX, 1 (vrlo slični ulomci).

5. Veći ulomak gornjeg dijela veće zdjele, osrednje fature (u presjeku crveno-smeđ), s tamnocrvenom caklinom koja je na istaknutijim dijelovima reljefa dosta istrta; ispod krupnog jajastog niza, sa štapićem lijevo, dvostruki plastični nareckani lukovi na jednostavnim stiliziranim stupićima, odijeljeni vertikalnim nareckanim plastičnim trakama; ispod njih slabo otisnuta naga ženska figura an fas, oslonjena desnicom na stupić — Venera Hefner 4.

Nađen u sektoru VI, dimenzije $11,5 \times 11,5 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 7569, sl. 8, 3.

Westerndorf, Onniorix? Helenius?

Lit. Eichler, Laur. Aqu. I, t. III, 4 (Venera—Onniorix); Rutkowski 1960, 75, br. 131 — lukovi i stupići, Helenius, zadnja četvrt II st.

6. Veći ulomak gornjeg dijela veće zdjele, osrednje fature i tamnocrvene cakline bez sjaja. Na širokom gornjem pojasu ostatak reljefnog pečata u udubljenoj letvici VICTO, ispod toga krupni jajasti niz sa

štapićem lijevo i horizontalna reljefna linija. U arkadama ispod toga (jednostavni luk koji se oslanja na pravokutni koso iscrtkani stupić s urezanom linijom po sredini i jako stiliziranim kapitelom) naizmjenice su raspoređeni veliki orao Ri-Fi T 201 i ratnik s ovalnim štitom i mačem u podignutoj desnici, Ri-Fi M 206 ili 206 a. (desno možda konjanik Osw. 245, Ri-Fi M. 156, Kiss V, 30).

Slučajan nalaz, dimenzije $12,5 \times 14,5 \times 0,6-0,9$ cm.

Inv. br. 7707 a. sl. 9, 2.

Westerndorf, Helenius, doba Severa.

Lit. Ricken—Fischer; O. Brukner, 71 — br. 111 (konjanik) i 113 (orao); Karntsch 1953, 73 — br. 7 (orao); Gabler, OZ XVI, 102, br. 16 (orao).

7. Manji ulomak gornjeg dijela zdjele dosta loše fakture (svijetlosmeđ u presjeku) i dosta oštećene narančaste cakline. Ispod krupnog jajastog niza s nareckanom lijevom stranom dosta slabo otisnut jelen u trku u lijevo, sličan Ri-Fi T 93 a, ali grublji.

Slučajan nalaz, dimenzije $7,8 \times 7,3 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 13938, sl. 8, 5.

Westerndorf?, Helenius?

Lit. Ricken—Fischer.

5. PANONSKE RADIONICE

a) *Radionica Pacatusa*

Radio u Aquincumu u drugoj polovici II. st. s tim da se pretpostavlja postojanje filijale i u Mursi. Proizvodi se razlikuju od klasičnog oblika po načinu oblikovanja, većoj debljini stijenki u niskom prstenastom dnu, mekšoj fakturi od smeđe-žučkasto pečene zemlje i po narančastoj ili tamnocrvenoj, slabije postojanoj mat prevlaci.¹⁵

1. Ulomak donjeg dijela i dna s niskom prstenastom nogom manje zdjele lošije fakture (u presjeku svijetlo smeđ) i lošije crvenkasto-narančaste prevlake, oštećene na istaknutijim dijelovima reljefa. Iznad donje reljefne linije trostruki listići, iznad njih razni veći listovi i vriježe.

Nađen u jami u sektoru VII, spojen od dva dijela. Dimenzije $8 \times 5 \times 0,8$ cm.

Inv. br. 7375 a, sl. 8, 7.

Pacatus, I. period.

Lit. K. Kiss, Laur. Aqu. I, passim; sve elemente (list vinove loze 61, grozd 23 i listići 57 a), osim trostrukih listića imamo na jednom primjerku iz Osijeka, str. 225 = Taf. XLVII, 99 = Taf. XXXVIII, 68 — trostruki listići nisu zastupljeni ni na jednom primjerku u navedenom radu.

2. Mali ulomak gornjeg dijela manje zdjele, lošije fakture karmin crvene boje; ispod vrlo malog jajastog niza lijevo list vinove loze 64, i desno Vulkan (kovač) 44.

Nađen u istočnom dijelu iskopa, dimenzije $3,5 \times 4 \times 0,3-0,9$ cm.

Inv. br. 7375 c, sl. 8, 8.

Isto kao gore.

Lit. K. Kiss, 217, i t. VII, 44 (Vulkan).

b) *Mezijsko-dačka grupa*

U Donjoj Panoniji dosad je bila zastupljena samo s jednim primjerkom iz Sr. Mitrovice koji po O. Brukneru možda potiče iz jedne još neotkrivene radionice u Panoniji, ili je samostalan rad lončara keramičkog centra u Romuli (Dakija), čija se aktivnost veže za drugu polovicu II i početak III st.¹⁶

1. Donji dio i dno s prstenastom nogom velike i grube zdjele, dosta grube fakture i tamnocrvene, iznutra sjajnije, izvana mat prevlake. Iznad urezane tanke linije bez reda raspoređene razne vrlo grubo rađene figure, odnosno njihovi donji dijelovi — lijevo jelen Hefner 59 kao na našem primjerku Westerndorf 2, zatim noge raznih figura i grubo rađeni ratnik s kopljem. Na dnu unutar noge ugrebena nepravilna pravokutna mreža.

Slučajan nalaz, $18,8 \times 14 \times 0,6-1,2$ (2,5), noga 9,5 cm.

Inv. br. 7521, sl. 10, 2.

Dakija — Mezija???

Lit. Kellner, Westerndorf, sl. 9.

6. *NEPOZNATE RADIONICE*

1. Veći ulomak gornjeg dijela veće zdjele dobre fakture i manje sjajne tamnocrvene cakline, sastavljen od tri manja ulomka. Umjesto jajastog niza su dvije horizontalne plastične trake s cik-cak urezima, a ispod toga reljefna linija i metopna polja odijeljena sličnim plastičnim trakama s urezima, koje gore imaju male istočkane krugove ili zvjezdice, a dolje završavaju iscrtkanim kopljastim listovima. Gore na širokom rubu retrogradni pečat s reljefnim slovima u izdubljenoj letvici CALV...

Nađen u sektoru VIII, dimenzije $11,5 \times 10,7 \times 0,7$ cm.

Inv. br. 7470, sl. 8, 6 i sl. 12, 4.

Rheinzabern??

2. Veći ulomak gornjeg dijela veće zdjele dobre fakture i slabo sjajne tamnocrvene cakline. Ispod jajastog niza sa štapićem lijevo i bisernog niza prikazani u dvije uske zone odijeljene isto takovim nizom — gore Pigmeji koji kleče u lijevo, odijeljeni štapićima s istočkanim kružićima na krajevima; dolje trokutasti listići na povijenim stapkama.

Nađen u sektoru VI, na dubini od 1,5 m, sastavljen od četiri manja ulomka. Ukupne dimenzije $10,6 \times 14 \times 0,7-0,8$ cm.

Inv. br. 7488, sl. 11, 1 i sl. 12. 3.

Južna ili istočna Calija??

C. *Zdjelice Dragendorff 35*

Forma galskih radionica i Rheinzaberna. Prvi put se pojavljuje u južnogalskim oficinama u doba Nerona, a proizvodi se u srednjegalskim radionicama i Rheinzabernu do kraja II. st.¹⁷

1. Manja zdjelica dobre fakture i sjajne tamnocrvene cakline, s izvraćenim rubom, oblim tijelom i niskom koničnom nogom; na izvraćenom rubu srcoliki barbotinski list na dugoj peteljci (restaurirana od ulomka).

Nađena u sektoru II na dubini oko 1,5 m. Dimenzije restaurirane zdjelice visina 3,2, otvor 10,5, dno 4,3 cm.

Inv. br. 7507.

Objavljena kod O. Bruckner, 61, t. 12, 6 — Rheinzabern — do kraja II. stoljeća.

D. Plitice Dragendorff 40

1. Ulomak horizontalno izvraćenog »uhastog« ruba veće plitice, dobre fature i sjajne tamnocrvene cakline, s barbotinskim ukrasom — raznim viticama i patkom u lijevo.

Nađen u jami sa šutom u sektoru VI, na dubini od 0,90 m. Dimenzije $12,5 \times 5,5 \times 0,9$ cm.

Inv. br. 7332 a, sl. 11, 2.

Rheinzabern.

Lit. Hudeczek, Flavia Solva, 57 — pehar iz Rheinzaberna s vrlo sličnim viticama.

E. Nepoznato

1. Ulomak gornjeg dijela polukuglaste zdjelice s malom horizontalnom izbočinom ispod malo uvučenog i stanjenog ruba, dobre fature i sjajne tamnocrvene cakline. Ispod spomenute izbočine stražnji dio velike ptice močvarice u lijevo i tri crtice u barbotinu.

Slučajan nalaz, dimenzije $5,4 \times 5,7 \times 0,4-0,5$ cm.

Inv. br. 13941, sl. 11, 3.

Vjerojatno također Rheinzabern.

II. GLATKA SIGILLATA

Pored ukrašene sigillate dolazi u velikoj količini glatka sigillata raznih vrsta, rađena od istog materijala na lončarskom kolu, i prevučena istom caklinom kao ukrašena. Većinom ima, na nutarnjoj strani dna, reljefni pečat u udubljenoj letvici s imenom majstora, po kojem se jedino i može odrediti. Od ukrasa ima jedino udubljene kružne linije oko pečata na nutarnjoj strani dna, ili šire trake od raznih crtica, izvedenih nekom vrstom kotačića uz obod nutarnje strane dna. Pored Dragendorffove postoji i nekoliko drugih podjela, koje obuhvaćaju tipove kojih nema kod Dragendorffa.¹⁸ Glatku sigillatu, kao jednostavniju, radio je daleko veći broj majstora nego ukrašenu, a neki su radili i jednu i drugu vrstu.¹⁹

Iz Osijeka dosad potječe velik broj, uglavnom ulomaka raznih tipova glatke sigillate, od kojih su stariji nalazi publicirani.²⁰ Ovdje ćemo dati samo ulomke s pečatima ili bolje očuvane, dok ostali, bez nekih karakteristika, ulaze u statistiku nalaza.

A. Zdjele Drag. 18/31

Plitke zdjele na niskoj koničnoj nozi s malo izbočenim dnom i dosta strmom stijenkom, koja na prijelazu u dno ima brid, a na rubu malo zadebljanje. Javlja se u galskim radionicama i karakteristična je za

period Domicijan—Hadrijan. U Panoniji su najčešći proizvodi iz Lezouxa i Rheinzaberna, iz II. v.²¹

1. Ulomak niske konične noge s u sredini malo istaknutim dnom i neznatnim ostatkom iskošene stijenke, dobre fakture i odlične tamnocrvene cakline. Iznutra plitko udubljena kružna linija.

Nađen u sjeveroistočnom dijelu iskopa. Dimenzije $5,5 \times 8,9 \times 0,3-0,9$ (1,8) cm.

Inv. br. 7356 b.

2. Gotovo polovica donjeg dijela i niske konične noge većeg primjerka dobre fakture i sjajne tamnocrvene cakline, s ostatkom pečataTVMI u udubljenoj letvici preko izbočene sredine dna.

Nađen u sektoru IV, sačuvani promjer 12,5, noga 9,8, debljina 0,5—0,9 (1,9) cm.

Inv. br. 7479, sl. 11, 4.

3. Mali ulomak dna slične zdjele odlične kvalitete, s ostatkom reljefnog, na kraju slabo otisnutog pečata u udubljenoj letvici preko izbočene sredine dna TIVSFE. Možda ATTIVS, Rheinzabern?

Nađen kao gore, dimenzije $4 \times 0,6$ cm.

Inv. br. 7495, sl. 11, 5.

B. Niederbieber 1 c

Plitke zdjele slične prethodnom tipu, samo što je prijelaz u stijenku bliži dnu, odnosno niskoj koničnoj nozi.²²

1. Ulomak iskošene stijenke, niske konične noge i donjeg dijela većeg i masivnijeg primjerka, nešto lošije fakture i cakline s narančastim mrljama, i početkom nečitljivog reljefnog pečata u udubljenoj letvici preko izbočenog dna.

Nađen u jami u sektoru IV na dubini od 0,60 m. Dimenzije $9,8 \times 9,8$, debljina 0,4—0,9 (1,7) cm.

Inv. br. 7399 a.

2. Ulomak dna i niske konične noge slične manje zdjele, nešto lošije fakture i sjajne tamnocrvene cakline, s dvije tanke udubljene kružne linije i ostatkom nečitljivog pečata preko sredine izbočenog dna. Dimenzije $7 \times 6,2$ (polumjer 5,3), deb. 0,4—1,2 (1,9) cm.

Inv. br. 7399 b.

3. Ulomak niske konične noge i masivnog donjeg dijela zdjele, po fakturi i caklini slične broju 1, s ostakom nečitljivog pečata okruženog udubljenom linijom preko izbočenog dna.

Nađen u sektoru VI, dimenzije $9,4 \times 6$ (polumjer 4), deb. 0,8—1,0 (2,0) cm.

Inv. br. 7479 b.

C. Zdjele — tanjuri Dragendorff 32

Plitke zdjele na niskoj koničnoj nozi i blago zaobljene stijenke.

1. Polovica dna i niske konične noge veće zdjele, osrednje fakture (u presjeku crvenosmeđe) i tamnocrvene cakline s narančastim mrljama; preko sredine dna reljefni pečat u udubljenoj letvici VICT....., okružen

udubljenom kružnom linijom. Možda VICTORF, Blickweiler ili Rheinza-bern, Hadrijan—Antonin.²³

Nađena u sektoru IV, dubina 1 m, promjer noge 11, 9, debljina 0,5—0,9 (2,5) cm.

Inv. br. 7414, sl. 11, 6.

2. Velika plitka zdjela nešto lošije kvalitete i lošije smeđecrvene cakline s niskim malo ugnutim rubom, sastavljena od više ulomaka i restaurirana; u sredini jednakokraki križ od dvostrukog niza žigosanih crtica, okružen radijalno žigosanim kružićima s točkom u sredini.

Nađena u sektoru I, na dubini 0,80—1,0 m. Promjer 24,5, visina 6,5, noga 11,2 cm.

Inv. br. 7437, sl. 11, 7.

3. Ulomak donjeg dijela i dna s niskom koničnom nogom zdjele bolje fakture i tamnocrvene cakline s narančastim mrljama. Preko sredine dna reljefni pečat u udubljenoj letvici CII...F, okružen sa dvije udubljene kružne linije. Nađen kao gore, sačuvani promjer $8,7 \times 9$, deb. 0,9 (2,1) cm.

Inv. br. 7441, sl. 11, 8.

4. Ulomak dna i niske konične noge zdjele malo bolje fakture i tamnocrvene cakline s reljefnim pečatom SVARA krupnim slovima u udubljenoj letvici, okruženoj s dvije tanje udubljene kružne linije, i trakom od više redova crtica izvedenih kotačićem. Južna Galija—Banassac, Domicijan—Hadrijan.²⁴

Nađen u sektoru VIII, u šutu na dubini oko 1,5 m. Dimenzije $9,7 \times 7$ (polumjer 5,2), deb. $0,5 \times 0,9$ ((2,3) cm.

Inv. br. 7467, sl. 11, 9.

5. Ulomak dna i niske konične noge manje zdjele dosta dobre fakture (u presjeku crvenosmeđ) i tamnocrvene cakline, s nečitljivim ostatkom reljefnog pečata u udubljenoj letvici, okruženog udubljenom linijom iznutra, i ugremenimVRMA. izvana.

Nađen u sektoru II, dimenzije $8,5 \times 6,5$ (polumjer 5,8), deb. 0,3—0,6 (1,9) cm. — Odozdo tragovi maltera!

Inv. br. 7508.

6. Gotovo polovica udubljenog dna i niske valjkaste noge s prstenastim proširenjem ozdo, veće i bolje zdjele debljih stijenki, dosta dobre fakture i sjajne crvene cakline (stojna ploha nije pocakljena!). Na sredini dna, unutar male udubljene kružnice, reljefna slova u malim udubljenim kvadratićima: V T.....

Nađena u sektoru VI, sačuvani promjer 12, noga 9, debljina 0,6—0,9 (2,3) cm.

Inv. br. 7570, sl. 11, 10. — Vjerojatno posebna varijanta Drag. 32?

D. Čaše Dragendorff 33

Jednostavne konične čaše na niskoj prstenastoj nozi, bez naglašenog ruba. Vrlo brojne, najviše majstora u Lezouxu i nešto manje u Rheinza-bernu i istočnoj Galiji.²⁵

1. Malo izbočeno dno i niska konična noga osrednje fakture (u presjeku crvenosmeđe), sa sjajnom crvenom caklinom s narančastim mrljama ozdo i nešto oštećenom manje sjajnom caklinom ozgo. Preko dna

reljefni pečat u udubljenoj letvici VIDVCVSF (S i F obrnuto). Vjerojatno Rheinabern — Juhasz nema.

Nađeno u sektoru V u crnožutoj zemlji na dubini 1 m, s Hadrijanovom broncom. Promjer 5,5, deb. 0,6, ukupna visina 1,6 cm.

Inv. br. 7353 a.

2. Mali ulomak dna, vjerojatno isto takove čaše, dobre fature i sjajne tamnocrvene cakline, s ostatkom reljefnog pečata u udubljenoj letvici, okruženim malom udubljenom kružnicom: ... BIM — vjerojatno /OS/BIM (ani).²⁶ Lezoux, Trajan—Hadrijan.²⁷

Nađen u sektoru III, dimenzije $3,5 \times 3,6 \times 0,6$ cm.

Inv. br. 7372 b.

3. Ulomak kose stijenke i polovica dna s niskom koničnom nogom vrlo fine čaše dobre fature i sjajne crvene cakline, s reljefnim pečatom u udubljenoj letvici, okruženoj malom udubljenom kružnicom: SAXAMI. u sredini iznutra. Lezoux, Antonin Pije.²⁸

Nađen u sektoru IV na dubini 1 m, promjer noge 5,5, sačuvana visina 5,0, debljina 0,5 (1,8) cm.

Inv. br. 7466.

4. Ulomak stijenke bolje čaše, dobre fature i sjajne crvene cakline, s ugriženim MI izvana.

Nađen u šutu u sektoru VIII, dimenzije $7 \times 6,5 \times 0,5$ cm.

Inv. br. 13943.

5. Polovica dna i niske konične noge s ostatkom donjeg dijela čaše, osrednje fature (u presjeku crvenosmeđa) i manje sjajne crvene cakline s narančastim mrljama. U sredini iznutra nejasan ostatak pečata. Vjerojatno Rheinabern.

Nađena u sektoru IV, promjer dna 6,9, noge 5,5, sačuvana visina 4, debljina 0,5—0,9 (2,1) cm.

Inv. br. 13944.

E. Dragendorff 38

Forma istočnogalskih radionica, Rheinaberna i Westerndorfa. Stariji tip je s prstenasto zadebljanim obodom, mlađi bez naglašenog oboda. Rijetki su nalazi u Panoniji. Poznate su varijante ove forme u drugim tehnikama izrade.²⁹

1. Ulomak gornjeg dijela polukuglaste zdjelice debelih stijenki, s horizontalnim, prema dolje povijenim ispupčenjem na sredini profila, osrednje fature (u presjeku crvenosmeđ) i sjajne crvene cakline (iznutra malo oštećene).

Nađen u sektoru VI, dimenzije $6 \times 12,7$, debljina 0,5 do 0,9 cm.

Inv. br. 7572.

F. Curle 23

Forma radionice Rheinabern. Javlja se krajem II. do sredine III v.³⁰

1. Ulomak masivne stijenke, lomljene pod kutom i horizontalno izvraćenog ruba plitkog tanjura, osrednje fature i crvene, mjestimično oštećene cakline.

Nađen u sektoru IV, dimenzije $5 \times 13,5$, debljina 0,6 do 0,9 cm.
Inv. br. 13942.

G. Déchelette 72 (Dragendorff 54)

Forma srednjogalskih radionica i Rheinzaberna. Javlja se u Lezouxu u doba Hadrijana i Antonina, a u Rheinzabernu se proizvodi do početka III. v. Ukrašena je barbotin i urezanim ornamentima, koji imitiraju tehniku obrade staklenog posuđa. Rijetki su nalazi u Panoniji.³¹

1. Donji dio s uskom niskom valjkastom nožicom sa zadebljanim, izvana urezanim završetkom, kuglaste vaze osrednje fakture i tamnocrvene, mjestimično oštećene, cakline bez sjaja. Gore ostaci klinasto i brazdasto urezanih ukrasa iznad dvije udubljene linije.

Nađen u sektoru I, sastavljen od dva manja ulomka. Sačuvana visina 6,5, nepotpuni promjer 11,5, noga 5,4, debljina 0,7 (2,0) cm.
Inv. br. 7442.

*H. Nepoznato*³²

1. Ulomak gornjeg dijela boljeg lonca, osrednje fakture i manje sjajne, djelomice oštećene tamnocrvene cakline. Sačuvan je gornji valjkasti dio zaobljenih stijenki, tako da mu je rub, oko koga teče udubljena linija, malo uvučen, i početak donjeg koničnog dijela, a veže ih lučna trakasta ručka sa zadebljanim rubovima i crtom po sredini.

Nađen u šutu na dubini oko 1,5 m u sektoru II. Visina 8,3, nepotpuni promjer 12,6, debljina 0,6, širina ručke 2,8 cm.
Inv. br. 7497.

III. IMITACIJE TERRA SIGILLATE

Osim par ulomaka, objavljenih u OZ XVI,³³ navodimo još slijedeće ulomke, koje bi mogli pripisati imitacijama glatke terra sigillate:

1. Polovica malo udubljenog dna i niske, blago konične noge neke zdjele, možda tip Brukner zdjele 6, od svijetlosmeđe pečene gline, s narančastocrvenom caklinom iznutra i na nozi izvana, te ostatkom reljefnog pečata D u udubljenoj letvici unutar udubljene kružnice.³⁴

Slučajan nalaz, promjer noge 9,5, debljina 0,3—0,6 (1,8) cm.
Inv. br. 7464 c.

2. Ulomak blago povijene stijenke i malo povijenog ruba dosta grube svijetlosmeđa caklina, izvana plitko izlijebljene tanke paralelne linije.

Nađen u sektoru VI u šutu, dimenzije $7,4 \times 14,5 \times 0,4—0,6$ cm.
Inv. br. 7464 d.³⁵

3. Ulomak niske konične noge i donjeg dijela zdjele, neodredivog tipa masivnih stijenki, svijetlosmeđe boje (u presjeku siva), iznutra sjajna svijetlosmeđa caklina, izvana plitko izlijebljenje tanke paralelne linije.

Nađen u sektoru VI, dimenzije $6,4 \times 8,4$, noga 7,4, debljina 0,8 (2,4) cm.
Inv. br. 7422 f.

4. Gotovo polovica niske konično-valjkaste noge i malo udubljenog dna

slične, ali bolje svijetlosmeđe zdjele, sa sjajnom svijetlosmeđom caklinom iznutra i izvana (dolje neocakljena).

Nađena u sektoru VIII, promjer noge 8,0, debljina 0,4—0,6 (1,7) cm.

Inv. br. 7422 g.

5. Nešto više od polovice niske konične noge i dna svijetlosmeđe čaše, koja imitira tip Drag. 33, sa sjajnom svijetlosmeđom caklinom iznutra.

Nađena u sektoru VIII, promjer noge 5,4, debljina 0,6 (1,6) cm.

Inv. br. 7422 h.

6. Niska konična noga s horizontalnim urezima izvana i malo udubljeno (iznutra ispupčeno) dno nešto bolje svijetlosmeđe zdjele, s narančastomeđom caklinom iznutra i izvana gore. Ozdo mrlje od crvene boje.

Nađena u sektoru VIII, promjer 7,2, noga 6,4, ukupna visina 1,5 cm.

Inv. br. 7422 i.

7. Malo masivnija niska i uska valjkasta noga s plitkim žlijebovima izvana i dno slične svijetlosmeđe zdjele, s tamnom narančastom caklinom iznutra.

Nađena u sektoru VIII u šutu na dubini 1 m, promjer noge 6,4, ukupna visina 2,2 cm.

Inv. br. 7422 j.

8. Malo oštećena niska konična noga i donji dio zdjele neodredivog tipa, smeđe pečena, ozdo crna, vjerojatno od naknadnog gorenja, ozgo dosta oštećena tamno crvenosmeđa caklina.

Slučajan nalaz, promjer $10 \times 9,5$, noga 7, debljina 0,6—0,9 (1,7) cm.

Inv. br. 7422 k.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Kod primjeraka reljefne sigillate, koji u ogromnoj većini pripadaju tipu Dragendorff 37 (od ukupno 62 primjerka ovom tipu pripada 57, od ostalih, 2 su Drag. 30, te po 1 su Drag. 35 i 40, a jedan je nepoznat), najviše je zastupljen veliki radionički centar Rheinzabern (antičke Tabernae Rhenane) u Porajnju, s glavnim razdobljem djelatnosti od 130. do 200. godine,³⁶ ovdje s 30 primjeraka Drag. 37, i dva primjerka Drag. 30 i po jednim primjerkom Drag. 35, i 40, i jednim nepoznatim; slijedi veliki srednjogalski centar Lezoux sa 13 primjeraka, zatim retijski centar Westerdorf sa sedam, istočna Galija sa dva, Panonija sa dva, Mezija—Dakija sa jednim, dok su nepoznate pripadnosti (Rheinzabern ili istočna Galija?) dva komada. Takva slika nalaza odgovara i inače slici nalaza sigillate iz Osijeka;³⁷ ovdje moramo napomenuti, da za determinaciju nekih primjeraka nismo sasvim sigurni, s jedne strane, zbog česte sličnosti kod nekih primjeraka iz raznih centara a s druge strane, zbog velikog nedostatka osnovne literature o sigillati. Osim toga ostalo je još kod svake vrste neobrađeno po nekoliko manjih i manje karakterističnih primjeraka, no oni ne bi mnogo promijenili ovu sliku.

Dok radionice južne Galije nisu zastupljene kod reljefne sigillate, veliki srednjogalski centar Lezoux (antički Ledousus) predstavlja, kako je rečeno, 13 primjeraka. Od toga najviše (4 komada) pripada najistaknutijem majstoru Cinnamusu, jedan možemo vezati uz njegov krug. dok

su tri pripisana njemu ili srodnom majstoru Paternusu. Tri primjerka možemo pripisati krugu Censorinus—Laxtucissa—Paternus, jedan Paternusu, a jedan je neodređen. Sve ih možemo datirati oko polovice II. st. odnosno u doba Antonina Pija—Marka Aurelija.³⁸

Istočnogalske radionice zastupljene su sa dva (možda ipak s još kojim) primjerka, jedan se veže za La Madeleine, drugi je nesiguran, a mogu se datirati u prvu polovicu II. st.³⁹

Rheinabern je predstavljen s najviše primjeraka i majstora, od kojih je najzastupljeniji Cerialis (četiri primjerka) ili njegov krug (tri primjerka); on ili Comitialis — 2 primjerka, te možda još dva primjerka. Idući — Comitialis, zastupljen je vjerojatno u sedam primjeraka, koji se, međutim, mogu pripisati i nekim drugim majstorima, Attilusu, Cerialisu, Cobnertusu III i Reginusu; slijedi Cobnertus sa šest primjeraka, od toga četiri nesigurna; BFATTONI (Belsus fecit Attoni!) ima dva primjerka i jedan nesiguran; sam Belsus radio je možda dva primjerka; BFATTONIJU pripada još jedan primjerak Drag. 30. Grupi Juvenis II—Pupus pripadaju, vjerojatno, dva primjerka, Victoru jedan i jedan nesiguran (zajedno s drugim lončarima), Reginusu jedan i jedan s drugim majstorima. Ovaj posljednji, čiji se pečat sada prvi put pojavljuje u Mursi, selio se kao rijetko koji drugi majstor, te je među ostalim radio i u Rheinabernu, pa tako taj njegov primjerak možda pripada i kojem drugom radioničkom centru.⁴⁰ Od ostalih su mogli biti (kod primjeraka koji se mogu pripisati većem broju lončara) zastupljeni i Attilus, Firmus, Januarius, kopisti Juliusa II—Julianusa, Mammilianus, a vjerojatno i još neki drugi. Pet primjeraka je neodređeno.

Kronološki bi najraniji, oko polovice II. st., mogli biti Reginus i BFATTONI, ostali bi bili nešto kasniji — druga polovica II. st. i eventualno početak III. st. dok bi najkasniji bili Juvenis II—Pupus, koji se datiraju u prvu polovicu III. st.⁴¹ S pečatima su zastupljeni BFATTONI (dva), Cerialis, Cobnertus i Reginus.⁴²

Treća i kronološki zadnja velika zapadna radionica — Westerndorf, zastupljena je sa sedam primjeraka, od toga se dva mogu pripisati Comitialisu, koji se tu preselio u prvoj trećini III. st. iz Rheinaberna, tri Heleniusu, koji je također, došao iz Rheinaberna, jedan Onniorixu ili Heleniusu, i jedan je nesiguran.

Od panonskih radionica, dva primjerka pripadaju majstoru Pacatusu iz Aquincuma iz druge polovice II. st., koji su međutim mogli biti rađeni i u Mursi.⁴³ Jedan primjerak pripisan mezijsko-dačkom krugu je nesiguran, kao i dva neodređena primjerka.

Primjerci Drag. 35, Drag. 40 i neodređeni pripadaju, strogo uzevši, u posebnu podgrupu barbotinski ukrašene sigillate i vjerojatno potječu iz Rheinaberna.⁴⁴

Kod glatke sigillate među najčešće primjerke spadaju čaše Drag. 33 (pet primjeraka), od kojih jedna (broj 1) ima na dnu pečat VIDCVSF, druga (broj 2) — /OS/BI.M, a treća (broj 3) SAXAMI.M. Prvi pečat dosad nije bio poznat iz Murse; u Brigetiju (Ó-Szőny u Mađarskoj) pojavljuje se reljefni primjerak s pečatom VIDVCIM, koji se pripisuje radionici u Lubié u istočnoj Galiji, i datira u doba Domicijana—Trajana.⁴⁵ Ostala dva

potječu iz Lezouxa i datiraju se u doba Trajana—Hadrijana, odnosno Antonina Pija.⁴⁶

Vrlo su brojni i primjerci zdjela tipa Drag. 32, od kojih broj 1 ima pečat VICT . . . (Victorinus?), koji je već poznat iz Murse, a mogao bi se pripisati njegovoj radionici u Rheinabernu oko polovice II. st.⁴⁷ Među našim reljefnim primjercima iz Westerndorfa (broj 6) pojavljuje se također pečat VICTO . . (Victor?), ali na rubu, te bi pripadao majstoru koji je samo dovršavao reljefne primjerke.⁴⁸ Posebno je zanimljiv pečat SVARA (br. 4), dosad nepoznat iz Murse, koji potječe iz Banassaca u južnoj Galiji i datira se u doba Domicijana—Hadrijana.⁴⁹ Ostali su nečitljivi ili nerazrešljivi. Posebno je zanimljiv broj 2 sa žigosanim križem, koji ima analogiju u Rumuniji.⁵⁰

Dalje su brojni primjerci Drag. 18/31, odnosno njima srodni primjerci Niederbieber 1 c, od kojih bi broj 3 prvih mogli pripisati Attiusu iz Rheinaberna.⁵¹ Za ostale tipove podaci su navedeni u tekstu.

Posebno su zanimljivi ulomci dosta loše kvalitete, svijetlosmeđe boje i svijetlosmeđe ili narančaste cakline, koji imitiraju glatku sigillatu. Zajedno s već objavljenim primjercima imitacija reljefne i glatke sigillate⁵² ukazivali bi na jednu radionicu u samoj Mursi, da li na ovom terenu ili negdje drugdje, zasad nije poznato. Ti i drugi problemi mogli bi se riješiti pravim sistematskim iskopavanjem na preostalom dijelu ovog terena, koji spada među najvažnije na području Osijeka, i predstavlja ključ za poznavanje njegove najstarije povijesti.

KRATICE

a) Časopisi

Laur. Aqu. I	Dissertationes Pannonicae, Ser. II. No. 10 — Laureae Aquincenses memoriae Valentini Kuzsinszky dicatae, Budapest 1938.
OZ	Osječki zbornik, Osijek
Star.	Starinar, nova serija, Beograd
VHAD	Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva, nova serija, Zagreb

b) Literatura

O. Brukner	O. Brukner, Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije, Beograd 1981.
Bulat, OZ VI	M. Bulat, Terra sigillata s pečatima u Muzeju Slavonije, OZ VI, 1958, str. 73—88
Bulat, OZ XVI	M. Bulat, Nalazi s donjogradskog Pristaništa u Osijeku, OZ XVI, 1977, str. 11—77
Brunšmid, 1901.	J. Brunšmid, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije. IV. — Pannonia Inferior—Osijek (Mursa)—VHAD n. s. V, 1901, str. 130—137
Déch.	J. Déchellette, Les vases céramiques ornés de la Gaule Romaine, Paris 1904.

- Eichler, Laur. Aqu. Fr. Eichler, Nachlese zu den Sigillaten aus Brigetio in Wien, Laur. Aqu. I, str. 151—167
- D. Gabler, Gorsium D. Gabler, Sigillaten auf dem Gebiet des Palatiums von Gorsium, Gorsium Forschungen I, Székesfehérvár 1974, str. 9—67
- G. Gabler, OZ XVI D. Gabler, Sigillaten aus Mursa im Ungarischen Nationalmuseum, OZ XVI, 1977, str. 99—114
- Hefner J. v. Hefner, Die Römische Töpferei in Westerndorf, Oberbayerisches Archiv, XXII, 1863, 1—96
- Hudeczek, Flavia Solva E. Hudeczek, Die Terra sigillata-u 1900 Jahre Flavia Solva—Schild von Steier, Kleine Schriften 11, Graz 1971, str. 43—61
- IMC Poetovio I. Curk, Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovija, Arheološko društvo Jugoslavije — Beograd, Dissertationes, Tome IX, 1969.
- Juhasz, Brigetio G. Juhasz, Die Sigillaten von Brigetio, Dissertationes Pannonicae, Ser. II, No. 3, Budapest 1935.
- Karnitsch, 1953/1 P. Karnitsch, Die Römischen Kleinfunde, u Forschungen in Lauriacum I, Linz 1953, str. 36—41
- Karnitsch 1953/2 P. Karnitsch, Neue Sigillatafunde in Enns, u istom djelu, str. 54—75
- Karnitsch 1962. P. Karnitsch, Die Linzer Altstadt in römischer und vorgeschichtlicher Zeit, Linzer Archäologische Forschungen Band 1, Linz 1962.
- Karnitsch 1972. P. Karnitsch, Die römischen Kastelle von Lentia (Linz), Tafelband—Linzer Archäologische Forschungen, Sonderheft IV—2, Linz 1972.
- Kellner, Westerndorf H. J. Kellner, Zur Sigillata—Töpferei von Westerndorf I, Bayerische Vorgeschichtsblätter 26, 1961, München 1962, str. 165—203
- K. Kiss, Laur. Aqu. I Die Zeitfolge der Erzeugnisse des Töpfers Pacatus von Aquincum, Laur. Aqu. I, str. 212—228
- Koblitz 1926. H. Koblitz, Verzierte Terrasigillata—Funde der letzten Jahre in der Stadt Salzburg, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, LVI. Band, Wien 1926, str. 386—398
- Lu. W. Ludovici, Katalog meiner Ausgrabungen in Rheinzabern, V, 1901—1914.
- Osw. F. Oswald, Index of Figure Types on Tera Sigillata, Liverpool 1936—1937.
- Pinterović OZ XIV—XV D. Pinterović, Ostaci rimskih kuća i kućanstava u Osijeku, OZ XIV—XV, 1973—1975, str. 57—121
- Reubel 1912. G. Reubel, Römische Töpfer in Rheinzabern, Speier a. Rh. 1912
- Ri-Fi (Ricken—Fischer) H. Ricken—Ch. Fischer, Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern, Textband mit Typenbildern zu Katalog VI der Ausgrabungen von Wilhelm Ludowici in Rheinzabern 1901—1914, Bonn 1963.
- Ruprechtsberger 1980. E. M. Ruprechtsberger, Ein Beitrag zu den römischen Kastellen von Lentia: Die Terra Sigillata, Linzer Archäologische Forschungen Band 10, Linz 1980.

- Rutkowski 1960. B. Rutkowski, Terra sigillata znaleziona w Polsce, Polska Akademia nauk, Instytut historii kultury materialnej, Bibliotheca antiqua-tom 2, Wrocław 1960.
- B. Vikić-Belančić, Star. 1962—1963. B. Vikić—Belančić, Neka obilježja ranocarske keramike u jugozapadnoj Panoniji, Star. XIII—XIV, Beograd, 1962—1963, str. 89—112

BILJEŠKE

- 1 Bulat, OZ XVI, 11—77
- 2 O. c., 25—27
- 3 O. c., 16
- 4 O. c., 17 i 18, i 29—30
- 5 O. c., 30—32
- 6 O. c., 47—48
- 7 Rutkowski 1960, 27
- 8 O. Brukner, 66
- 9 O. c., 65
- 10 Bulat, OZ VI, passim, i zbirno 85—86
- 11 Hudeczek, 49; Ruprechtsberger 1980, 120—121, Juhasz, Brigetio,
- 12 Detaljnije O. Brukner, o. c., 21, Rutkowski, o. c., 26—27, Juhasz, o. c.
- 13 O. Brukner, 1. c., Rutkowski, o. c. 27 d., Ruprechtsberger, o. c. 122—123, Juhasz, o. c.
- 14 Detaljnije O. Brukner, 1. c., s odgovarajućom literaturom; Rutkowski, o. c. 34
- 15 Detaljnije O. Brukner, o. c., 23—25
- 16 O. c., 26—27
- 17 O. c., 61
- 18 O. c., 13, i T. I
- 19 Vidi npr. Juhasz, Brigetio, popise pečata na reljefnim i glatkim posudama iz Lezouxa i Rheinzaberna
- 20 Brunšmid, 1901; Bulat, OZ VI
- 21 O. Brukner, 62, T. I i T. 14—16
- 22 O. Brukner, 62, i T. I
- 23 Juhasz, Brigetio, pečat br. 333
- 24 O. c., br. 308
- 25 Detaljnije O. Brukner, 61-od Klaudijevog doba do sredine III. v.
- 26 Juhasz, o. c., pečat br. 205 (OSBIMANVS, Lezoux) i br. 206 (OSBI. M, S i M obrnuto); pečat OSBIMAI (?) već je poznat iz Murse na dnu čaše Drag. 33—Bulat, OZ VI, 82, br. 56
- 27 Bulat, 1. c.
- 28 Juhasz, o. c., pečat br. 278
- 29 O. Brukner, o. c., 63, i T. 17, 3—5; u Muzeju Slavonije ima još nekoliko takvih neobjavljenih primjeraka iz Osijeka
- 30 O. c., 63 i T. 18, 9 i 10
- 31 L. c. i T. 17, 6—9
- 32 Sličan SVRVŠ—SAVRVS tipu — I. Curk, Proučavanje rimske keramike v Sloveniji in rezultati tega proučevanja, Materijali VIII, Zenica 1970 (1971), str. 59, i sl. 1, 13 — Tiberij—Klavdijci.
- 33 Bulat, OZ XVI, 36, 1—10, i T. XIII, 3—9
- 34 Ispor. O. Brukner, T. 72, 34
- 35 Isto, T. 72, 30
- 36 Hudeczek, Flavia Solva, 50
- 37 Bulat, OZ VI, 85—86
- 38 V. bilj. 11
- 39 V. bilj. 12
- 40 Reubel, 1912 49—51; datiranje je možda prenisko,
- 41 Karnitsch 1972, 76

- ⁴² Za razne vrste pečata v. Hudeczek, Flavia Solva, 45—47
⁴³ K. Kiss, Laur. Aqu. I, 226—227; osim tamo navedenog Pakatovog kalupa, str. 224, Taf. XLVI. 90, Taf. XXIV. 32, u Osijeku je u novije doba pronađeno još nekoliko ulomaka takovih kalupa (neobjavljeno)
⁴⁴ Ruprechtsberger 1980, 67—69
⁴⁵ Juhasz, Brigetio
⁴⁶ V. bilj. 27 i 28
⁴⁷ Reubel 1912, 55
⁴⁸ V. bilj. 42
⁴⁹ V. bilj. 24
⁵⁰ E. Popescu, Ceramica romana tirzia stampilata de la Histria, Studii si cercetari de istorie veche 16, Bucuresti 1965/4, str. 695 dalje
⁵¹ Juhasz, o. c., pečat br. 25
⁵² V. bilj. 33

Mirko Bulat

TERRA SIGILLATE FINDINGS of 1961 IN THE WARF of DONJI GRAD IN THE OSIJEK CITY

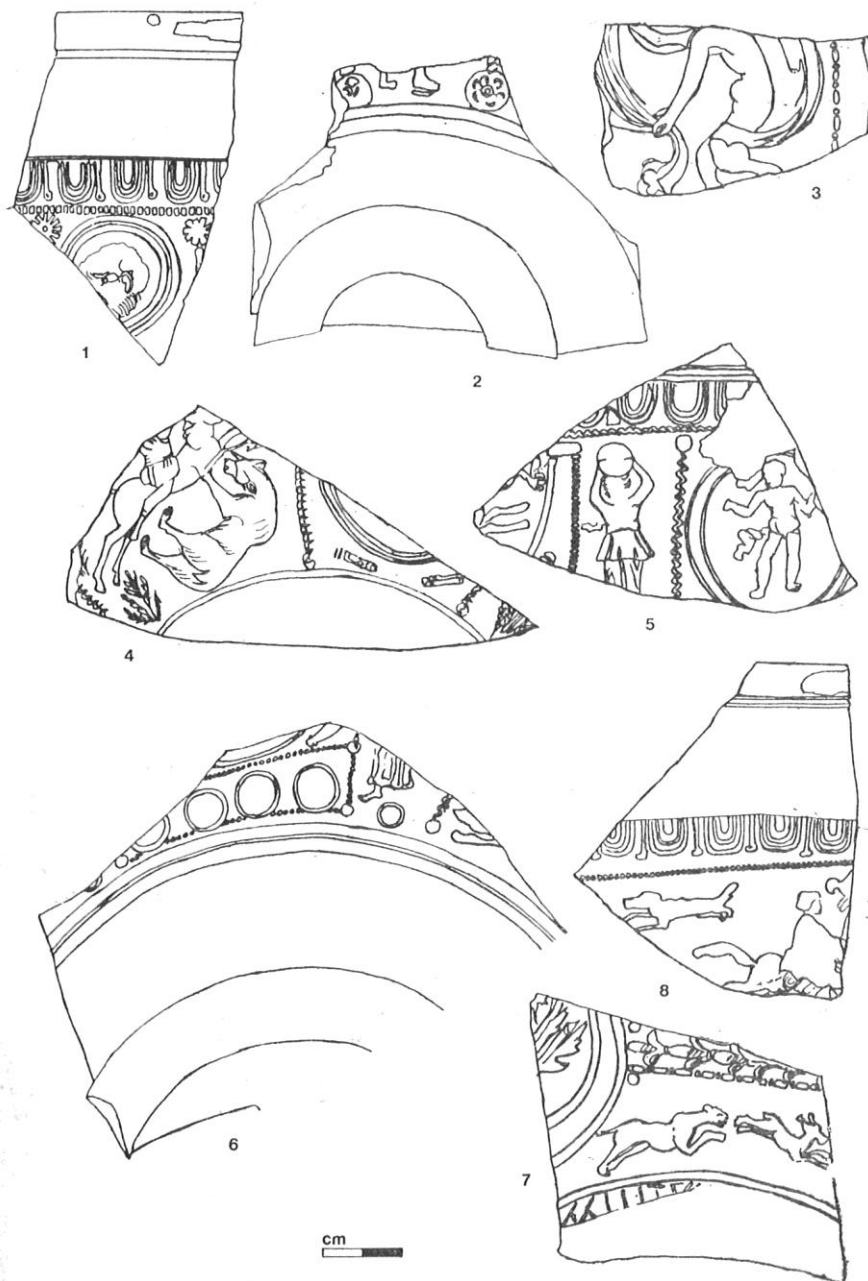
Summary

In this study there are published samples of those sigillate found during the supervision of the constructioning works — digging of the passage for descent curve of the road on the Donji grad warf in 1961, and which not published with other printed matter in »Osječki zbornik« XVI/1977. First, the relief sigillata was processed per types Drag. 30, Drag. 37, barbetin Drag. 35, Drag. 40 and undefined, furthermore smooth Drag 18/31, Niederbieber 1, c, Drag. 32, Drag. 33, Drag. 38, Curle 23, Déch. 72 and unknown, and finally there have been added sigillata imitation samples. With relief we also included barbetin, type Drag. 37 prevails much more, and other types are only marginally presented. Among dish samples, Drag. 37 samples from Rheinzabern, then Lezeux and Westerdorf are the most frequent ones, while from East Galia, Panonia and Mesia-Dakia, there is one or two samples of each. With smooth sigillata samples there is also one sample originating from South Galia—24. Samples of sigillata imitation of inferior light—brown workmanship and light—brown and/or orange enamel, as well as Patakova sigillata samples—43, manifest the possibility of the production of such gods in Mursa also. It would be necessary on such significant spot for the history of the Osijek city, to perform systematic digging.

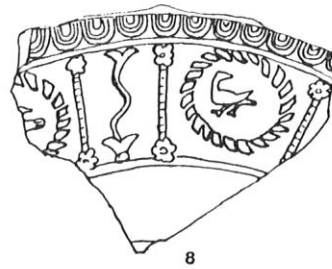
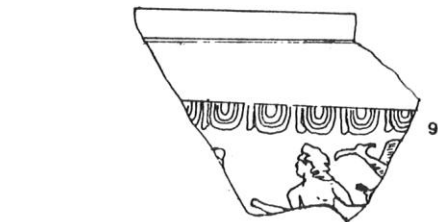
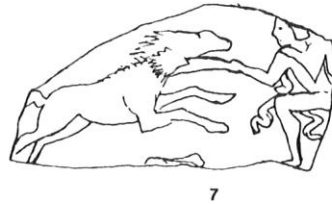
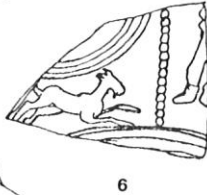
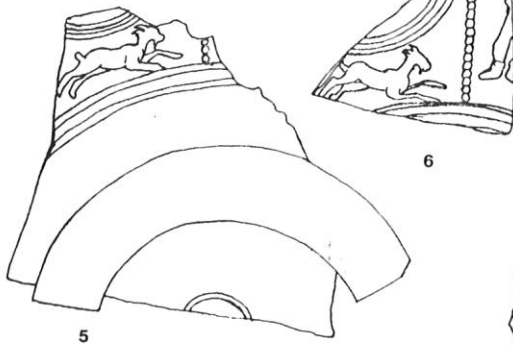
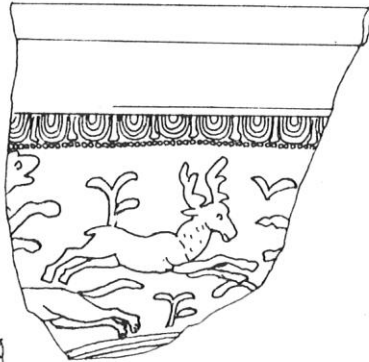
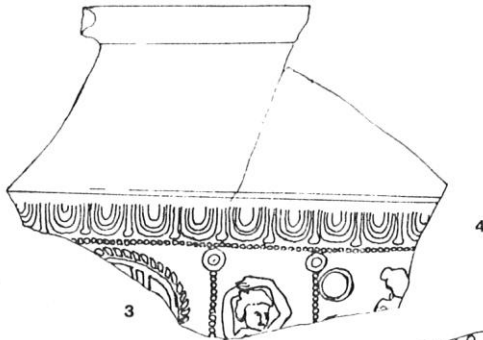
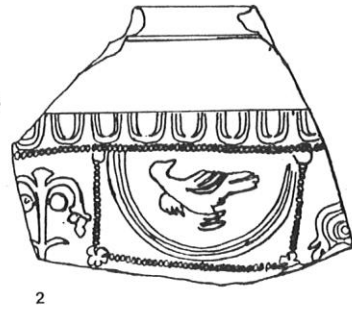
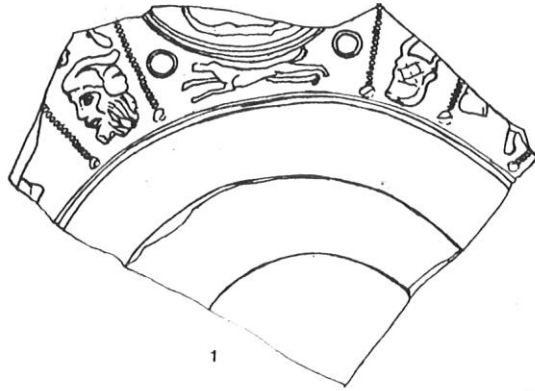
We point out that due to the lack of the basic literature, some determinations contained here might not be reliable in each case.

Translation: Dubravka Lupšić, prof.

Sl. 1

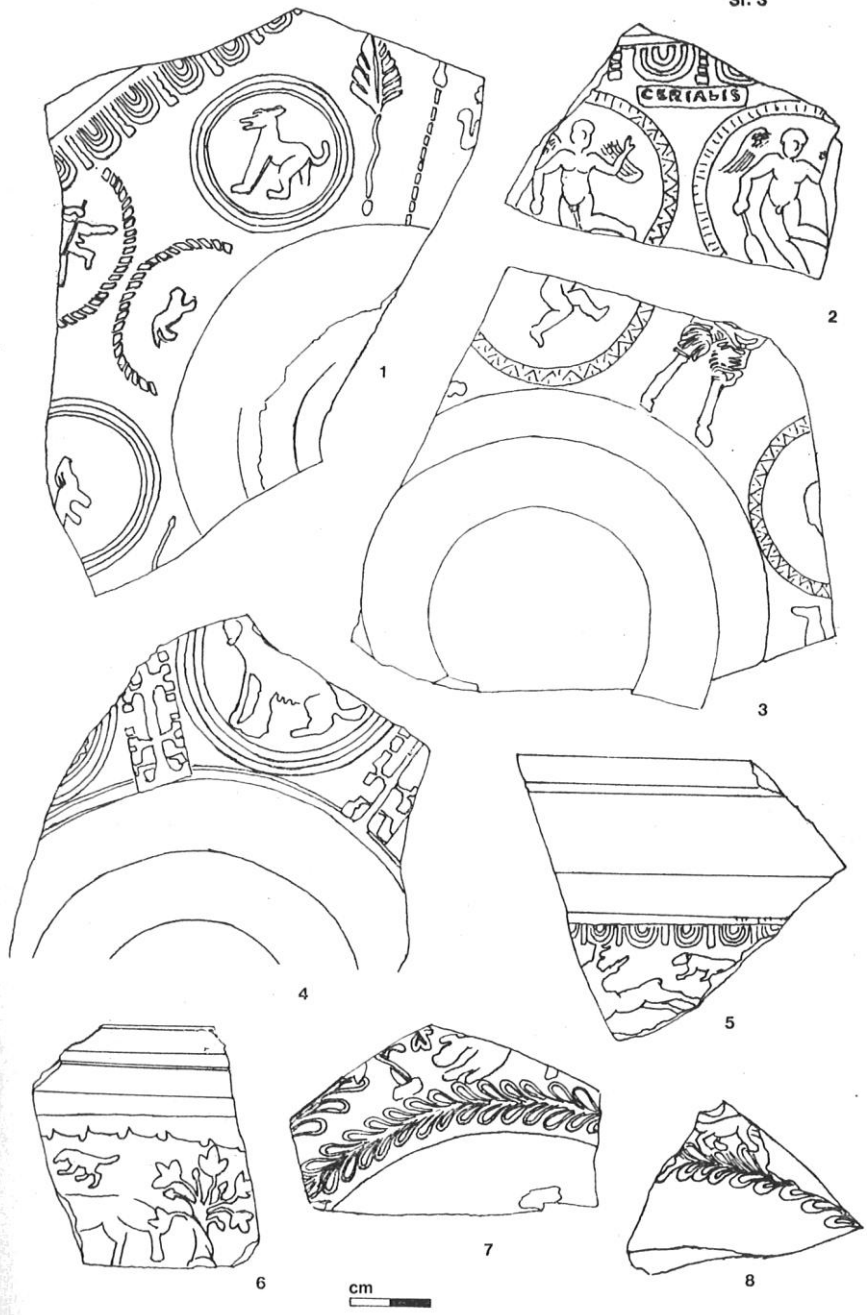

Sl. 2

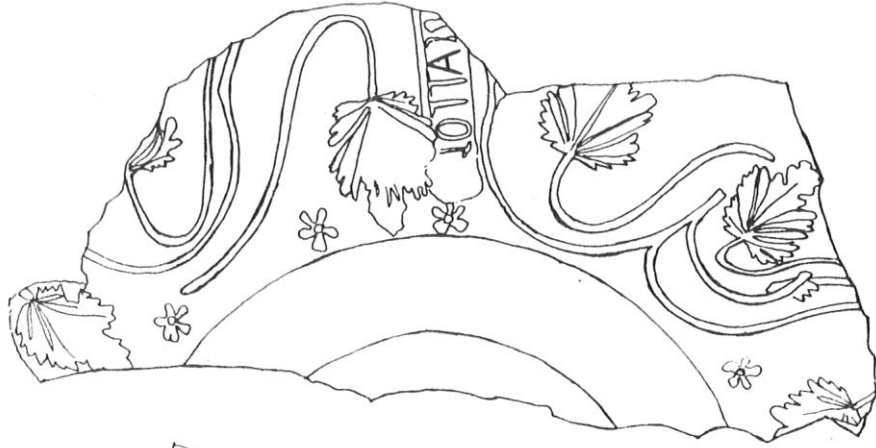

cm

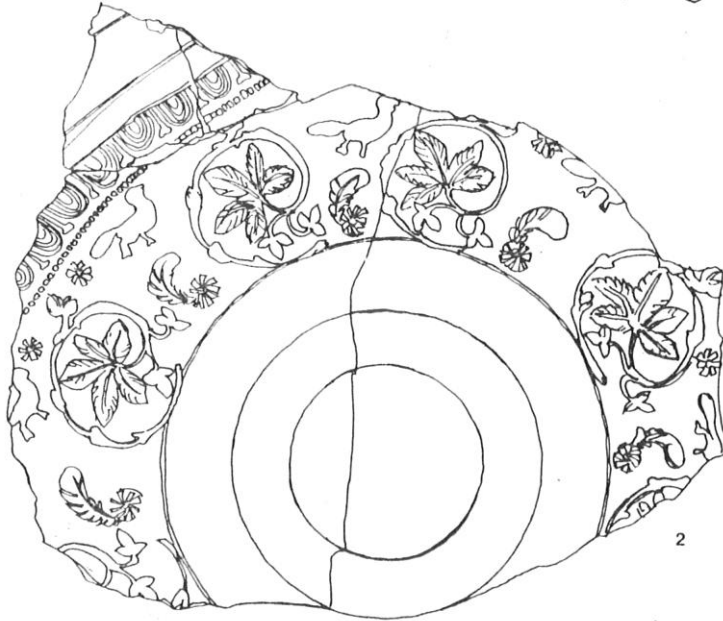
Sl. 3

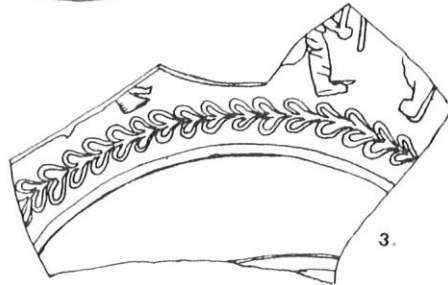
SI. 4

1

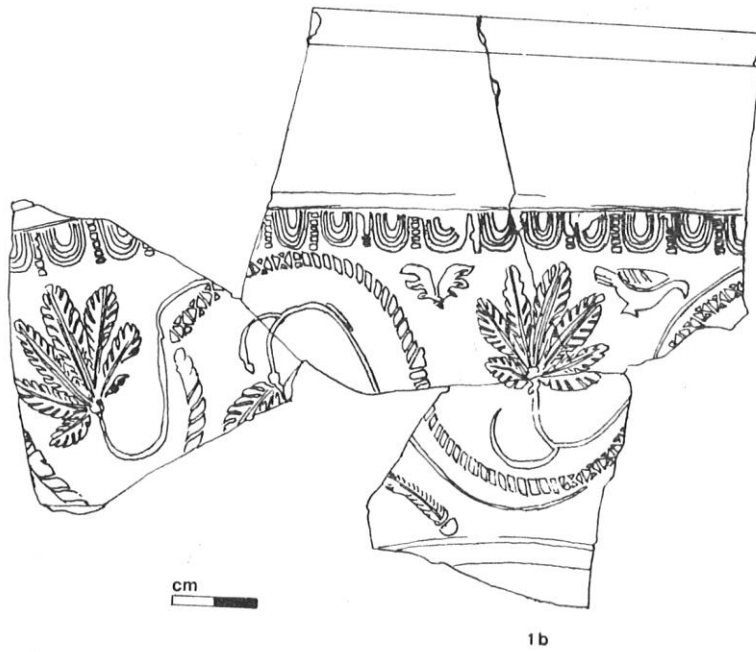
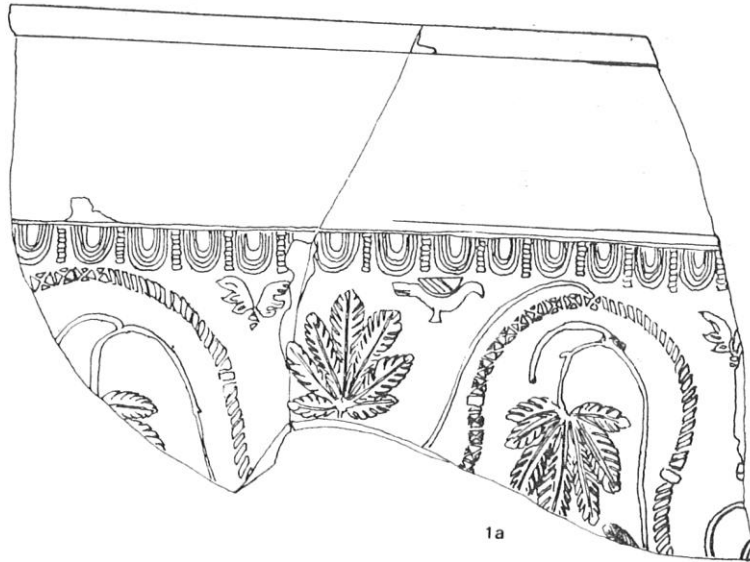
2

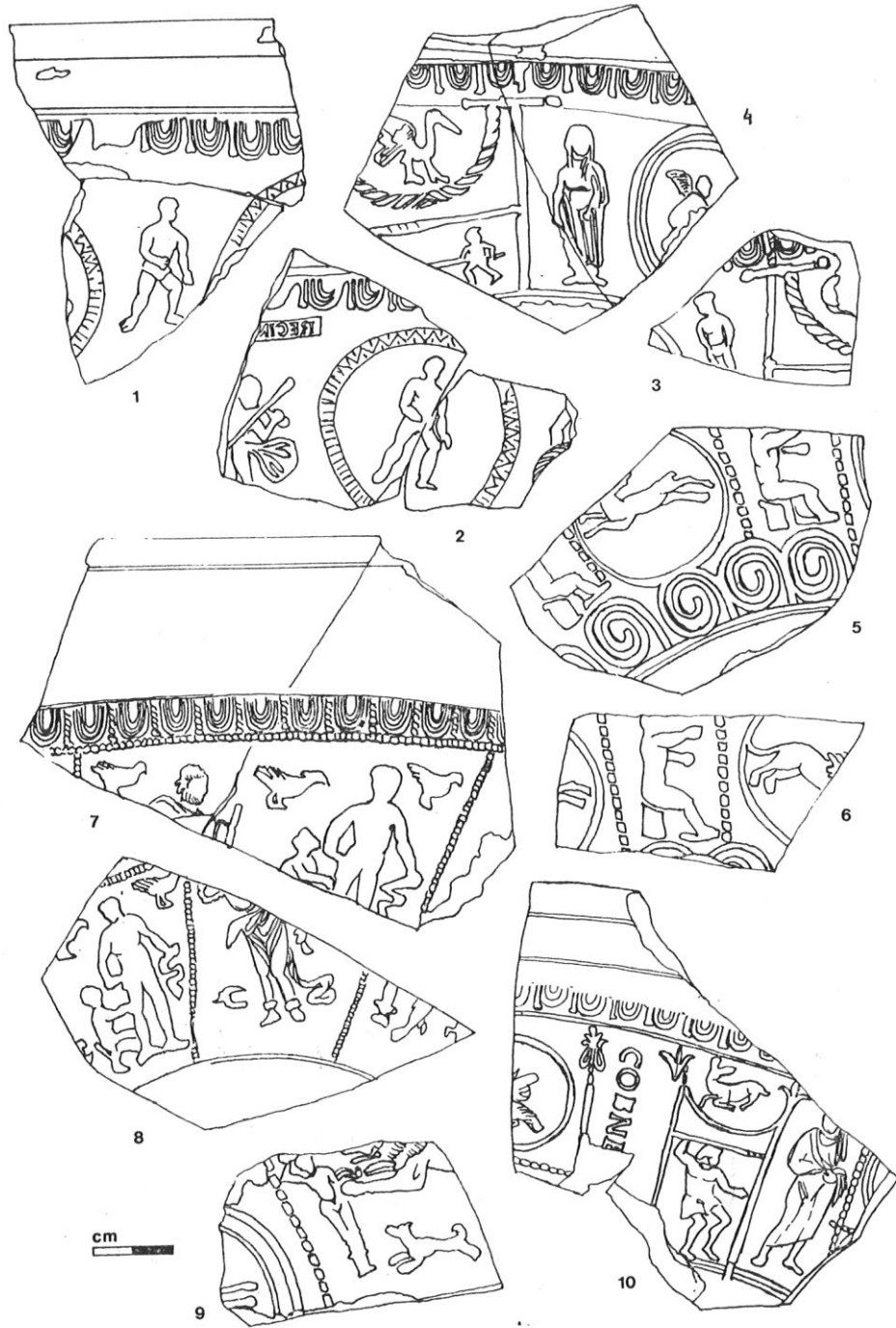
3

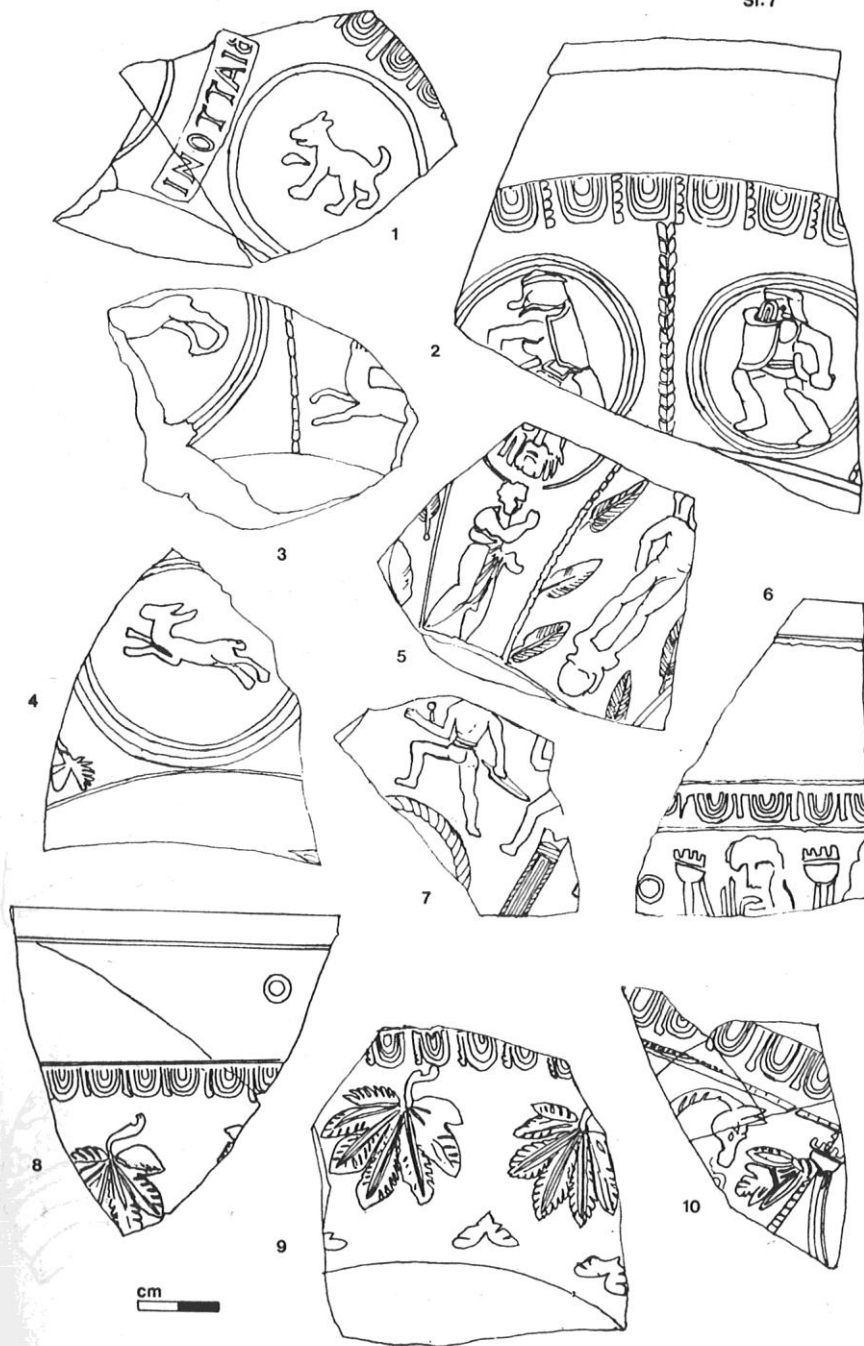
SI. 5

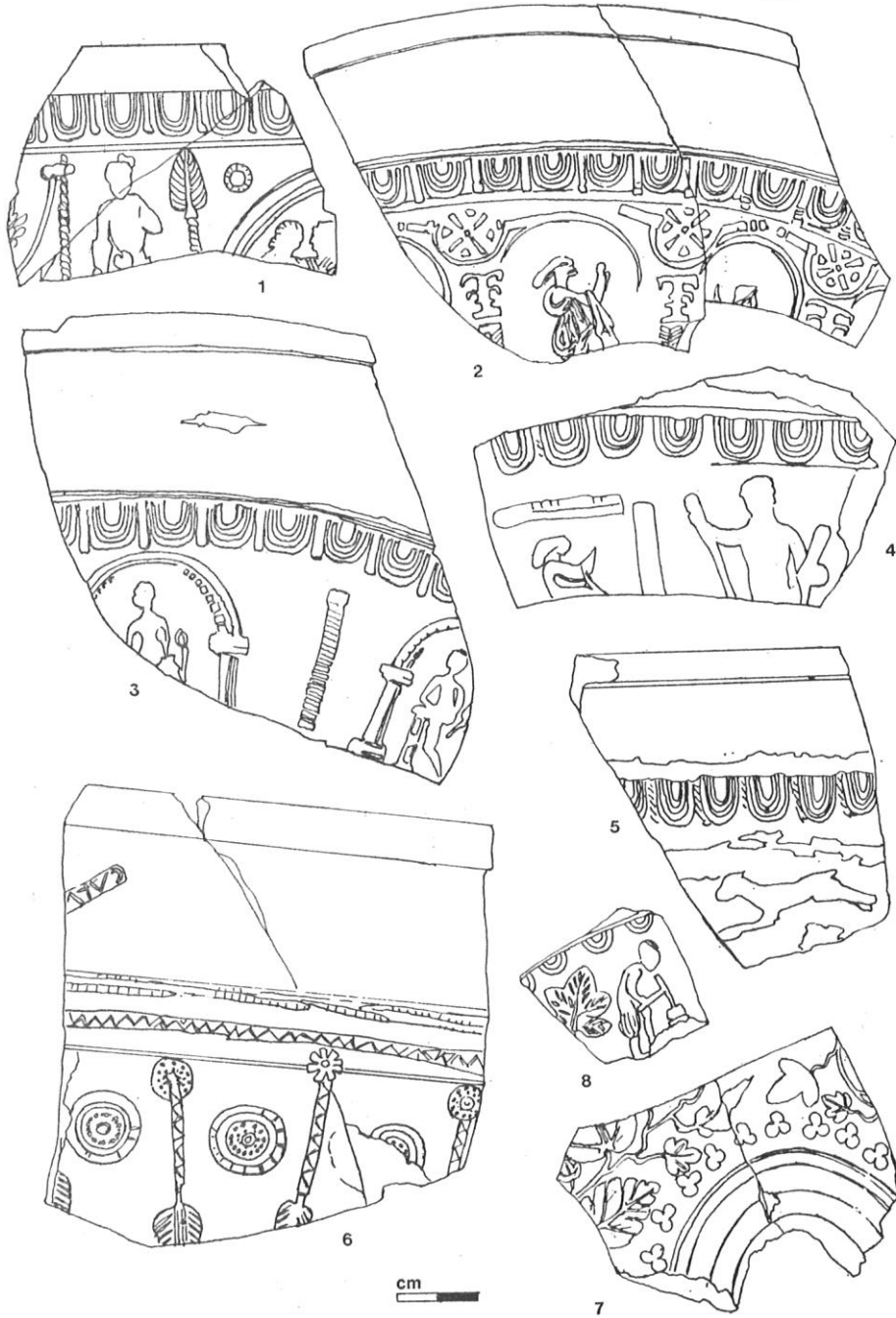

SI. 6

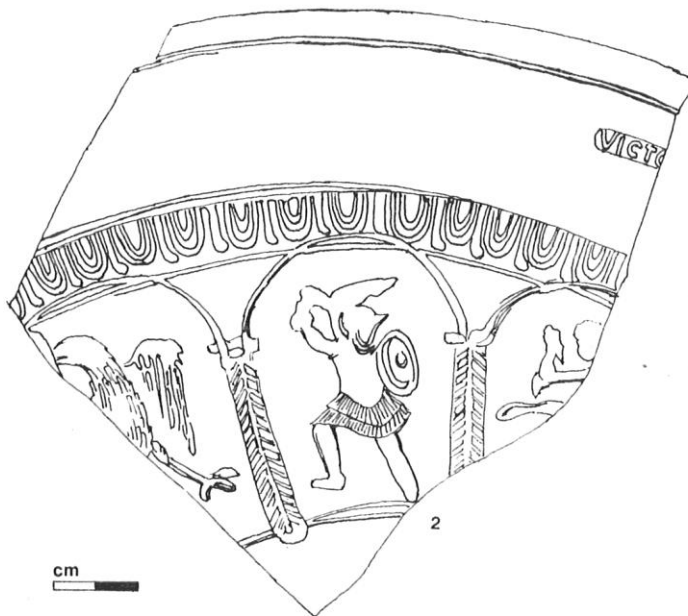
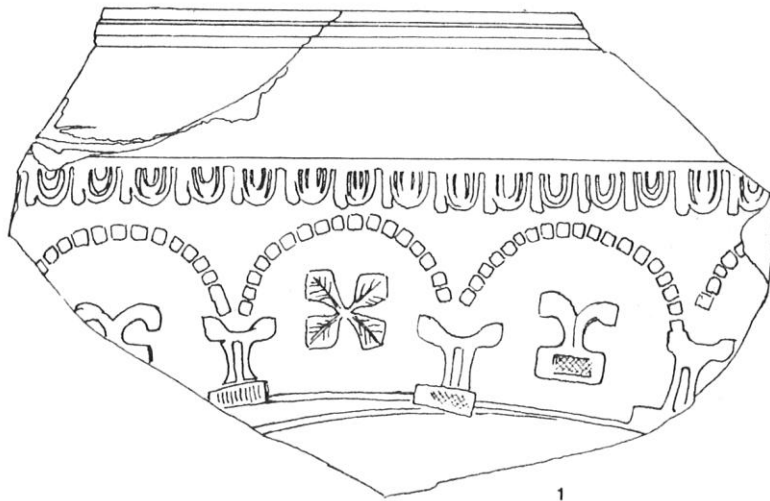

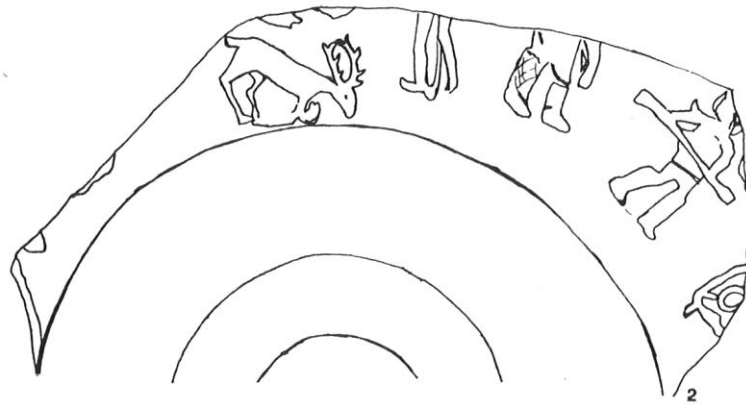
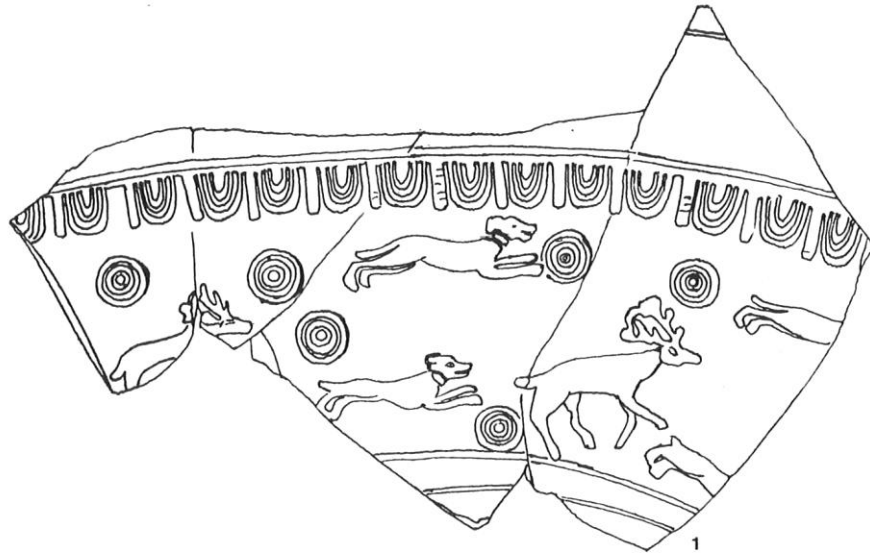
SI.7

Sl. 9

SI:11

